

Kadın Barış İnşacılarını Tanımak:

ETKİN BARIŞ YAPIMININ KRİTİK AKTÖRLERİ

Sanam Naraghi Anderlini, MBE

ICAN International
Civil Society
Action
Network
For women's rights, peace and security

WASL
WOMEN ALLIANCE FOR SECURITY LEADERSHIP
Promoting Women's Leadership in Peace and Security

LSE CENTRE FOR
WOMEN, PEACE
+ SECURITY

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR	3
GİRİŞ	4
KADIN BARIŞ İNŞACILARININ TANINMASI NEDEN ÖNEMLİ	6
ENGELLEYİCİ VE YARDIMCI ETİKETLER	8
Kadın	8
Kadın Arabulucular	9
Kadın İnsan Hakları Savunucuları	10
KADIN BARIŞ İNŞACILARI: MOTİVASYON, EYLEM VE YAKLAŞIMLAR	12
Barış İnşacısı Olmak: Sorunun Üstüne Gitmek & Sorumluluk Almak	14
Acı Döngüsünü Durdurmak, Kayıplara Bir Anlam Kazandırmak	15
İstişare, Güven ve Toplumun İhtiyaçlarını Temsil Etme Sorumluluğu	16
Vizyon ve Değer Odaklı Uygulamalar	17
Ayrımcılığın Üstesinden Gelmek ve İnsan Haklarının Evrenselliğini Göstermek	18
Militarizme Karşı Çıkmak ve Ataerkiyi Dönüştürmek İçin İnanç ve Kültürden Güç Almak	19
Sürdürülebilir Barış Sağlamak İçin Farklı Yöntemler Kullanmak	23
SONUÇ	24
Kadın Barış İnşacılarının Birinci Kulvar Barış Süreçlerine Katılımının Sağlanmasına İlişkin Operasyonel Kılavuz	25

TEŞEKKÜR

Bu yayın, başta bilgi ve fikirlerini paylaşarak bu analize katkı sunan Women's Alliance for Security Leadership (WASL – Güvenlik Liderliği İçin Kadın İttifakı) üyeleri olmak üzere kadın barış inşacılarının yaşanmış deneyimlerini odağına almaktadır. Yapılan görüşmelere ve istişarelere zaman ve enerjilerini ayıran uygulayıcılar, araştırmacılar ve politika yapıcılara içten teşekkürlerimizi sunarız. Devam eden tez araştırmasından faydalanarak konuyla ilgili bilgi sağlayan Jennifer Freeman'a (University of San Diego) ve üzerinde çalıştığı eylem araştırmasından faydalanarak konuyla ilgili bilgi sağlayan Rosa Emilia Salamanca'ya (Corporación de Investigación y Acción Social y Económica) teşekkür ederiz.

Bu dokümanın geliştirilmesi, incelenmesi ve yayınlanmasında uzmanlıklarından faydalandığımız iş arkadaşlarımıza teşekkürlerimizi sunarız. Rana Allam liderliğindeki editör ekibi Sohaila Abdulali, Melinda Holmes, Juliana Jackson, Morgan Mitchell ve Kendahl Tyburski'den oluşmaktadır. Olga Andrew, France Bognon, Rana El-Behairy, Helena Grönberg, Malalai Habibi, Maya Kavalier, Subhiya Mastonshoeva, Lauren Mellows, Stacey Schamber, Yvonne Shanahan, Yodit Willis ve Sameen Zehra bu çalışmaya ek destek sağlamıştır.

Çalışmamızı değerlendiren Dr. Mia Bloom (Georgia State University), Dr. Chantal de Jonge Oudraat (Women in International Security – Uluslararası Güvenlikte Kadınlar Girişimi), Jeffrey Feltman, Lone Jessen (BM Siyasi ve Barış İnşa İşleri Dairesi), Quhramaana Kakar (Women Mediators Across the Commonwealth Network – Milletler Topluluğu Kadın Arabulucular Ağı), Dr. Paul Kirby (London School of Economics Kadın, Barış ve Güvenlik Merkezi), Kathleen Kuehnast (ABD Barış Enstitüsü), Carol Mottet (İsviçre Federal Dışişleri Bakanlığı), Mossarat Qadeem (PAIMAN Üyeleri Vakfı), Vanessa Prinz (Almanya Federal Dışişleri Bakanlığı), Robinah Rubimbwa (Coalition for Action on 1325 – 1325 Eylem Koalisyonu), Nika Saeedi (BM Kalkınma Programı), Laura J. Shepherd (London School of Economics Kadın, Barış ve Güvenlik Merkezi), Marita Sørheim-Rensvik (Norveç Dışişleri Bakanlığı) ve Yifat Susskind'e (Madre) minnetlerimizi sunarız.

Son olarak, bu yayın Channel Foundation (Channel Vakfı); Compton Foundation (Compton Vakfı); Almanya Federal Dışişleri Bakanlığı, Kanada Küresel İlişkiler Dairesi; Norveç Dışişleri Bakanlığı; One Earth Future Foundation (One Earth Future Fonu); Ploughshares Fund (Ploughshares Fonu); İsveç Dışişleri Bakanlığı; İsviçre Federal Dışişleri Bakanlığı; Birleşik Krallık Dışişleri, Milletler Topluluğu ve Kalkınma Bakanlığı; Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı ve BM Kadın Birimi kuruluşlarının ICAN'e sağladığı mali ve diğer destekleri sayesinde gerçekleştirilebilmiştir.

Önerilen alıntı şekli:

Orijinal

Sanam Naraghi Anderlini, "Recognizing Women Peacebuilders: Critical Actors in Effective Peacemaking," International Civil Society Action Network, October 2020.

Türkçe

Sanam Naraghi Anderlini, "Kadın Barış İnşacılarını Tanımak: Etkin Barış Yapımının Kritik Aktörleri," Uluslararası Sivil Toplum Eylem Ağı (ICAN – International Civil Society Action Network), Ekim 2020.

GİRİŞ

Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi, 2000 yılı Ekim ayında kadın, barış ve güvenlik (WPS) hakkında 1325 sayılı kararını alarak savaş halinde kadın ve erkeklerin farklı şiddet, mağduriyet, hayatta kalma ve barış inşası deneyimleri olduğunun tanınması yönünde yavaş ve istikrarlı bir küresel hareket başlatmış oldu.

Gündem dönüştürücü ve ileri görüşlü nitelikteydi. Bu gündemle birlikte kadınların şiddeti bitirmede, sürdürülebilir barış müzakere ve inşa etmedeki gücü ve rolü (ve temel hakları) resmi olarak tanındı.

Bu tanınmaya ve sonrasında bu mesajı destekleyen sayısız politika beyanlarına ve karara rağmen, uluslararası diplomasi, kalkınma ve güvenlik pratikleri bu siyasi ve normatif değişimi hayata geçirmede. Dolayısıyla, başta barış inşacıları olarak çatışmanın ön saflarında faaliyet gösteren kadınlar olmak üzere WPS gündeminin merkezinde yer alan kadınlar iki yönlü bir zorlukla karşı karşıya.

Öncelikle kadınlara karşı ataerkil ve neo-sömürgeci tutum devam ediyor. Bir krizin veya çatışmanın toplumsal cinsiyet boyutu dile getirildiğinde genel eğilim, kadınların olaylardan etkilenen ancak bu olaylara direnme veya değiştirmede çok az etkili olan ya da tamamen etkisiz mağdurlardan ibaret olarak tanımlanmasıdır. Kadınların katılımının ve etkinliğinin retorik olarak desteklendiği durumlarda dahi politika dünyasındaki çoğu aktör kadınların halihazırda kullandığı kapasite ve gücü tanımak yerine “kapasiteden” ve “güçlendirilmekten” bahseder. Kadın barış inşacıları sadece kadın oldukları için ayrımcılığa ve bilinçdışı bir önyargıya maruz kalmaktadır.

İkincisi, BMGK 1325 sayılı kararı kabul edildiğinde yurttaş temelli barış inşası kavramı halen küresel politika alanı için yeni bir kavramdı. ¹ Bu nedenle karar metni bir topluluk olarak “barış inşacılarından” bahsetmemektedir. Bunun yerine genelleyici bir biçimde “kadınların” barış ve güvenlik konusunda karar alma süreçlerine katılmalarının gerekli olduğundan söz etmektedir. Yurttaş temelli barış inşasının tanınmasına en çok yaklaşan madde ise “yerel kadın barış inisiyatiflerinin” desteklenmesinden söz eden sekizinci madde olmuştur.

2000 yılından bu yana barış inşası teorisi ve pratikleri hem iç savaştan etkilenen ülkelerde hem de daha geleneksel kalkınma, insan hakları ve güvenlik alanlarında katlanarak artmıştır. Yine de belli kavram, bilgi, değer, yaklaşım ve becerilere dayanan çalışmalar yapan uygulayıcılar ve uzmanlar topluluğu olarak barış inşacıları, hala kalkınma veya insan hakları alanlarındaki meslektaşları kadar yaygın şekilde tanınmıyor. ² 2018 yılında çok sayıda uluslararası kuruluş “barış inşası” teriminin sözlüğe girmesi için kampanya yürüttü. ³ Fakat bu terim kapsamında özellikle kendi toplumları içinde çalışan barış inşacılarının özellikleri ve becerilerinin bütüncül bir tanımı yer almıyor.

Barış inşacısı kadınlar, sahadaki katkıları ve etkileri hayati öneme sahip olmasına rağmen çatışmaları ele almadaki beceri ve stratejilerinin ulusal ve uluslararası aktörlerce tanınmadığı gerçeğiyle mücadele etmek zorunda.

1. Küresel politika bağlamında “barış inşası” terimi ilk olarak 1992 yılında BM eski Genel Sekreteri Boutros-Boutros Ghali tarafından ‘Barış Gündemi’ isimli taslak belgede kullanılmıştır. Soğuk Savaş döneminin sonunda, hem yurt içinde ve uluslar ötesi iç savaşların doğduğu dönemde ortaya çıkmış bir uygulama alanı olmuştur. Birleşmiş Milletlerin esas rolü savaşları önlemek olmasına rağmen, içişlerine karışmama ve devletlerin egemenliğine saygı ilkelerinden dolayı devletlerin veya Güvenlik Konseyinin açık izni olmadan iç savaşlara müdahale edememesinden ötürü kısıtlı kaldığı için ortaya çıkmıştır. 2019 yılında bu konular Yemen’den Venezuela’ya savaş ve çatışmalarla ilgili iken, 1990 yılında Bosnalılar, Ruandalılar ve diğer halklar küresel bir barış mimarisinin getirdiği sınırlamaları hissetmeye başlamış, barış inşacısı yurttaşlar çoktan ortaya çıkmıştı. Bunlardan bir çoğu 1325 sayılı BMGK kararının alınmasıyla sonuçlanan tanınma talebi için harekete geçen kadınlardı.
2. Örnek olarak bkz.: Séverine Autesserre, Peaceland: Conflict Resolution and the Everyday Politics of International Intervention (Cambridge, UK: Cambridge University Press, 2014) ve Catherine Goetze, The Distinction of Peace: A Social Analysis of Peacebuilding (Ann Arbor, MI: University of Michigan Press, 2017).
3. Bu tanıma göre “barış inşası, adaletsizliği şiddete başvurmadan çözmeyi ve ölümcül ve yıkıcı çatışmalara yol açan kültürel ve yapısal koşulları dönüştürmeyi amaçlayan faaliyetlerdir”. Bkz.: International Alert, “This Peace Day, Charities Campaign to Put a New Word in the Dictionary,” September 21, 2018, <http://www.international-alert.org/news/peace-day-charities-campaign-put-new-word-dictionary>.

Cinsiyetçiliğin yanı sıra barış inşacılarının çatışmanın aktörleri olduğunun görmezden gelinmesi hala çok sayıda Birinci Kulvar barış süreçlerini destekleyen ve olanak sağlayan siyasi ve diplomatik kurumun kültürünün içine işlemiş durumda. Bu da kadın barış inşacılarının karşılaştığı engelleri artırıyor.

Kayda değer ve zengin bir çalışmalar bütünü, cinsiyet eşitsizliği ve cinsiyet ayrımcılığı sorunlarını bu kurum ve sistemler dahilinde ele almalıdır. Bu nedenle bu doküman başta kadın barış inşacıları olmak üzere tüm barış inşacılarının çatışma ortamlarında aktör olarak yer aldıklarının, bu çatışmaların önlenmesi, çözülmesi ve dönüştürülmesiyle ilgili konular üzerinde doğrudan çalışmalar yaptıklarının tanınması gerektiğine odaklanmaktadır. Bir uygulayıcı topluluğu olarak kadın barış inşacılarının kendilerine has özelliklerini, motivasyonlarını ve günümüz çatışma ortamlarında barış süreçlerine yaklaşımlarını anlamak için gerekli parametrelerin belirlenmesi amacıyla mevcut belgelerden ve ilk ağızdan yapılan görüşmelerden faydalanılmıştır. Bunu yaparken de bu uygulayıcı topluluğunun insan hakları savunucuları ve arabulucular gibi ilgili sektörlerde çalışan kadın aktivist ve uygulayıcılarla ortak yönleri de ele alınmaktadır.

Aşağıdaki bölüm birbiriyle ilintili üç soruya yanıt olabilecek konuları incelemektedir:

- Günümüz çatışmaları ve şiddetten etkilenen toplumlar bağlamında kadın barış inşacılarının tanınması neden önemlidir?
- Politika alanında kullanılan dil ve etiketler kadınların barış süreçlerine daha çok katılmasına nasıl engel veya yardımcı oluyor?
- Kadın barış inşacılarının deneyimlerinin karmaşıklığını ve diğer sosyopolitik aktivizm biçimleriyle ortak yanlarını gösteren faktörler nelerdir? Son soru kapsamında kadınların barış inşacısı olma motivasyonları ve bu seçimlerini etkileyen faktörler, yerel ve küresel alanları birbirine bağlayan faaliyetleri, farklı dönemlerde ve coğrafyalarda barışa, adalete, düşman ve savaş halindeki güçleri etkileme gücüne ulaşma yolunda ulusal ve uluslararası yasaların yanı sıra bilinçli ve stratejik olarak mevcut gelenekleri, kültürel pratikleri, dini öğretileri ve akrabalık yapılarını nasıl kullandıkları incelenmektedir.

Bu çalışma aynı zamanda kadın barış inşacılarının barış ve güvenlik konulu karar alma süreçlerine katılım taleplerinde WPS gündeminden doğan küresel hukuk norm ve politikalarından faydalanırken bir yandan da yerelde yürüttükleri barış inşa çalışmalarının hem bu politikaların oluşturulmasına katkı sağladığını hem de kadın barış inşacılarının uzmanlık ve katkılarının tanınması ve kendi hayatlarını şekillendiren barış ve güvenlik süreçlerine sistematik katılım yönündeki taleplerini daha da meşrulaştırdığını göstermeyi amaçlamaktadır.

Bu konu tabii ki kesin sonuca ulaşan bir tartışma konusu değildir. Daha ziyade hayatlarını şiddeti sona erdirmek, dünyanın savaştan en çok zarar gören ve en şiddetli ortamların ön saflarında adil ve kapsayıcı bir barışı desteklemeye adanmış kadınları daha iyi anlamayı, açıklık kazandırmayı ve dikkati çekmeyi amaçlamaktadır. Ayrıca, kadın barış inşacılarının geliştirdiği ve kullandığı strateji ve kavramsal çerçeveler hakkında daha fazla araştırma, analiz ve dokümantasyon çalışması için gereken alanın genişletilmesini amaçlamaktadır. Bu çalışma yirmi yıllık araştırma, politika geliştirme, savunuculuk ve Birinci Kulvar arabuluculuk deneyiminin bir ürünüdür. Çalışmada iki yıllık bir süre zarfında, 40 savaştan ve şiddetten etkilenen toplum bağlamında bizzat yapılan online görüşmelerden ve 50 kadın barış inşacısı ve çok sayıda karar verici ile yapılan istişarelerden faydalanılmıştır. Kadın barış inşacılarının varlığının tanınması, ilgili karar alma alanlarına katılımcı olarak davet edilebilmeleri için gerekli ilk adımdır.

KADIN BARIŞ İNŞACILARININ TANINMASI NEDEN ÖNEMLİ

Kadın barış inşacılarının tanınması i) sahip oldukları avantajların, bilgilerinin ve getirdikleri farklı yaklaşımların anlaşılmasını sağlayarak barış inşa süreçlerini geliştirir ve ii) her geçen gün büyüyen bu uygulayıcı topluluğunun korunmasını ve güvenliğini güçlendirir. ⁴

i. Kadın barış inşacıları toplumlarla yakın ilişki kurar, dolayısıyla da savaştan etkilenen nüfusun endişelerini, deneyimlerini ve ihtiyaçlarını aktaran temel kanal görevi görürler. Kadın barış inşacıları bu toplumların dış dünya önündeki fiili temsilcileri haline gelmiştir. Resmi barış görüşmeleriyle ilgili istişarelere davet edildiklerinde bu seslerin duyulmasını sağlamakta, mümkünse ihtiyaçların giderilmesi için savunuculuk ve müzakere faaliyetlerinde bulunmaktadır. Bu köklü geçmişleri ve siyasi müzakere alanında savaşın fiziksel, duygusal ve psikolojik etkilerine dikkat çekebilme becerileri, sürecin dönüştürülmesine yardımcı olabilmektedir. Batı Afrika'daki Mano River Women's Peace Network (MARWOPNET – Mano Nehri Kadın Barış Ağı) buna bir örnek. 2003 yılında bu ağda Liberya, Sierra Leone ve Gine'den kadın barış inşacıları yer almaktaydı. Ağın stratejisi savaşların getirdiği acılara odaklanmaktı. BM'nin 2003 yılında yaptığı açıklamaya göre, kadın delegasyonu dönemin Liberya devlet başkanı Charles Taylor ile toplantı yaparak Taylor'u çatışmaların dindirilmesine ve diyaloga ihtiyaç olduğuna dair ikna ettikten sonra, Conakry, Gine'ye giderek dönemin devlet başkanı Lansana Conté ile bir araya geldi.

Gruptaki kıdemli politikacılardan biri Sn. Brownell Sn. Conté'ye "Siz ve Başkan Taylor erkekler olarak bir araya gelip farklılıklarınızı çözüme kavuşturmak zorundasınız, biz de kadınlar olarak buna şahit olmak istiyoruz. Aklınız başınıza gelene kadar sizi bu odaya kilitleyeceğiz, ben de anahtarın üstüne oturup bekleyeceğim" der. Politikacının sözleri Mr. Conté için Fransızcaya çevrildikten sonra uzun bir sessizlik olur. "Sonra gülmeye başladı" dedi Sn. Brownell. "İnanamadı! Daha sonra gülmeyi bırakıp şöyle dedi 'Hangi erkek bana böyle bir şey diyebilirdi? Böyle bir şey ancak bir kadının yanına kâr kalabilir.'" Sonunda Sn. Conté bu toplantıya katılmayı kabul etti ve fikrini kadınların değiştirdiğini söyledi. Delegasyon odadan ayrılırken Sn. Conté, "pek çok kişi beni Başkan Taylor'la toplantı yapmaya ikna etmeyi denedi" dedi. "Kararlılığınız ve söylemlerinizi beni ikna etti." Bölgesel ve uluslararası arabulucuların aylarca deneyip elde edemediği bu sonuç MARWOPNET için büyük bir diplomatik başarıydı. ⁵

Mevcut barış süreçlerinin bir çoğunun askıya alınmış, belirsiz veya başarısız olduğu göz önüne alındığında bu gibi örnekler dikkate değer. Ayrıca araştırmalara göre barış anlaşmaları yapıldığında bile bu anlaşmaların uygulandığı nadiren görülmekte, "barış anlaşmalarının yüzde ellisinden fazlası 5 yıl içinde başarısız olmaktadır" ⁶ ve ülkeleri tekrar savaşa sürüklemektedir. Geçtiğimiz 20 yılda yapılan nitel ve nicel araştırmalara göre:

- Kadınların anlamlı katılımı sağlandığında barış anlaşmalarının başarısız olma ihtimali yüzde 35 oranında azalıyor; ⁷
- Kadın sivil toplum hareketleri barış süreçlerine dahil olduğunda, barış anlaşmalarındaki hükümlerin 10 yıllık bir dönem süresince uygulanmasında kayda değer bir artış görülüyor. ⁸

Bu nedenle kadın barış inşacılarının Birinci Kulvar süreçlerine katılımı yolunda tanınması gerekli bir adım. Bunun karşılığında ise süreçlerin kalitesi ve başarı ihtimali artacaktır.

4. Bu konularla ilgili daha ayrıntılı incelemeler için Corporación de Investigación y Acción Social y Económica (CIASE) tarafından kadın barış inşacılarının rolleri ve etkinliklerinin karakterizasyonu ve görünürlüğü üzerine, ICAN İnovatif Barış Fonu desteğiyle gerçekleştirilen "Providing visibility and developing safety and security tools for and by women peacebuilders in Colombia" (Kolombiya'da kadın barış inşacılarının görünür kılınması ve barış inşacıları için güvenlik araçlarının geliştirilmesi) projesi kapsamında hazırlanacak araştırmayı inceleyebilirsiniz.

5. Michael Fleshman, "African Women Struggle for a Seat at the Peace Table," Africa Renewal (February 2003), <http://www.un.org/africarenewal/magazine/february-2003/african-women-struggle-seat-peace-table>.

6. "World Development Report 2011: Conflict, Security and Development." The World Bank Group. 2011, <http://siteresources.worldbank.org/INTWDRS/Resources/>.

7. Desirée Nilsson, "Anchoring the Peace: Civil Society Actors in Peace Accords and Durable Peace," International Interactions 38, no. 2 (2012): 243–266; Marie O'Reilly, Andrea Ó Súilleabháin, and Thania Paffenholz, "Reimagining Peacemaking: Women's Roles in Peace Processes (New York: International Peace Institute, 2015).

8. Jana Krause, Werner Krause, and Piia Bränfors, "Women's participation in peace negotiations and the durability of peace," International Interactions 44, no. 6 (2018): 985–1016, DOI: 10.1080/03050629.2018.1492386.

ii. Barış inşası riskli ve belirsiz bir iştir. Düşman tarafların birbirlerini insanlıktan çıkardığı son derece kutuplaşmış örneklerde diyalog kurmak için çatışmanın tüm taraflarıyla temasta bulunmaya hazır olan herkes, kendi toplumlari da dahil tüm tarafların kendilerine şüpheyile yaklaşması riskiyle karşı karşıya. Barış inşacılarının dürüstlüğü, güven tesis etmede ve toplumlara ulaşabilmedeki en büyük nitelikleri olduğu için, barış inşacılarının itibarına ve güvenilirliğine zarar vermek sıkça kullanılan bir taktiktir. Yakında yayınlanacak olan belgelerden birinde de ele alınacağı gibi, kadın barış inşacıları barış çalışmalarından ötürü tehdit altındadır.⁹ Kadın insan hakları savunucuları gibi barış inşacıları da özellikle cinsiyetçi tehditlerle karşı karşıyadır:

- İffetsizlikle suçlanmaları ve kamuoyu önünde kadın barış inşacılarına “fahişe” denmesi gibi sözlü saldırılar
- Cinsel imalar, saldırı ve tecavüz tehditleri
- Çocuklarına ve ailelerine yönelik tehditler (erkeklerle yönelik tehditlerden daha fazla)
- Kadınları hadlerini aşmakla, toplumsal normlara uymayan davranışlarda bulunmakla, “Batılı” olmakla veya kendi toplum ve kültürlerinden kopmakla ve yabancılaşmakla suçlayarak itibarlarını ve güvenilirliklerini zedelemek

Bu suçlamalar her kesimden gelebilir. Siyasi motivasyonla hareket eden gruplar (veya kendine insan hakları aktivisti diyenler) bir araya gelerek barış inşacılarının diyalog çabalarını şiddet faillerinin tarafını tutmakla veya sempatizanı olmakla suçlayabilir. Bu da barış aktivizminin yan etkilerinden biridir.

Örneğin 1990 yılında İsrail’in Peace Now (Barış, Hemen) hareketi şiddetin hüküm sürdüğü bölgede Filistinlilerle temasa geçmeyi savundukları için düşman ilan edilmiştir. Suriye’de çatışmalar 2011 yılından itibaren iyice kötüye giderken, köklü Suriyeli kadın hakları ve insan hakları aktivistleri sık sık yeni ortaya çıkan barış inşa ağları ve liderlerine şüpheyile yaklaşmış ve bunları hükümetle ilişkili olmakla suçlamıştır. Kamerun ve Irak’ta COVID-19 pandemisinin ortasında resmi ve gayri resmi güçler, kadın barış inşacılarına ölüm tehditleri göndermiş, barış inşacılarını susturmak ve çalışmalarına son vermek amacıyla kaçırmaya kalkışmışlardır.

Doğrudan fiziksel saldırıların yanı sıra barış inşacıları alıkonma, sorgulanma, suçlanma (ve tutuklama emirleri), banka hesaplarının dondurulması, vize ve ikamet izinlerinin iptal edilmesi gibi birçok tehditle karşı karşıya kalmaktadır.¹⁰

Kadın insan hakları savunucularının karşılaştığı zorlukları gidermek için ciddi bir dizi uluslararası politika ve çerçeveler ile koruma mekanizmaları mevcut. Fakat hala bir uygulayıcı grubu olarak tanınmadıkları için barış inşacılarına yönelik herhangi bir mekanizma yok. Barış inşacılarının aksine kadın insan hakları savunucuları İnsan Hakları Savunucuları Bildirgesi, AB İnsan Hakları Savunucuları Kılavuz İlkeleri ve vaka özelinde geçerli mekanizmalar tarafından tanınıyor ve korunuyor. Sonuç olarak barış inşacılarının mevcut uluslararası sistemde benzer çalışmalar yürüten diğer aktörlerin sahip olduğu gibi korumaya veya adalete erişebilmelerini sağlayan bir mekanizma yok. Bu noktada da barış inşacılarının çalışmalarının kapsamı ve özelliklerinin tanınması önemli, çünkü bu barış inşacılarının karşılaştıkları risklerin anlaşılması ve etkin fiziksel, yasal, siyasi ve gerektiğinde finansal koruma sağlanması açısından gerekli ilk adımdır.

9. Kadın barış inşacılarının karşılaştığı tehditler ve kadın barış inşacılarının korunmasının nasıl sağlanacağına dair daha ayrıntılı bir çalışmayı ICAN tarafından yayınlanacak “Kadın Barış İnşacılarını Korumak” başlıklı belgeyi inceleyebilirsiniz. Kadın insan hakları savunucuları ile barış ve güvenlik arasındaki ilişkiyle ilgili daha fazla bilgi için bkz.: International Service for Human Rights, “Are Peace and Security Possible Without Women Human Rights Defenders?,” 2019, http://www.ishr.ch/sites/default/files/documents/ishr_whrd_report_2019_web_0.pdf.

10. International Civil Society Action Network, “Protecting Women Peacebuilders’ Workshop Convened in London,” March 5, 2020, <http://icanpeacework.org/2020/03/05/protecting-women-peacebuilders-workshop-london-ican/>.

ENGELLEYİCİ VE YARDIMCI ETİKETLER

Kadın barış inşacılarının bilgi birikimi ve uygulama alanı değiştikçe bu alandaki dil daha yavaş gelişmeye başlamıştır. Herhangi bir niteleyici veya tanımlayıcı kelime olmadan, kadınların farklı deneyimlerini aktaramayan genel bir “kadın” teriminin kullanılması, özellikle Birinci Kulvar barış süreçlerinde eylemsizliğe katkıda bulunmuştur.

Kadın

Barış görüşmelerinde “kadınlara” yapılan atıflar, genelde mevcut savaşan tarafların ve siyasi partilerin müzakere ekiplerine kadınları da dahil etmeleri yönünde yapılan çağrılarla sonuçlanmıştır. Bu fırsat eşitliği açısından tabii ki WPS gündemi için iyi bir hedef. Fakat savunucular ve kadın barış inşacıları bunun gerekli olmakla birlikte yeterli veya dönüştürücü olmaya yakın bile olmadığını her fırsatta dile getirmektedir.

Temkinli olmak için elle tutulur sebeplerimiz var. Her kadın barış inşacısı değildir; hatta her kadın insan haklarını destekliyor da diyemeyiz. Çoğunlukla delegasyonların kadın kotalarını artırmaları yönünde yapılan çağrılar sonucunda parti liderleri veya devletlere bağımlı olan kadın politikacılar ve diplomatlar, ya da savaşçı ve güvenlik aktörü olan kadınlar görevlendirilmektedir.

Tabii ki bu kişilerin değerleri ve öncelikleri birbiriyle örtüşebilir veya değişkenlik gösterebilir. Bazı kadın politikacılar kadın haklarını savunuyor. Bazıları arabuluculuk faaliyetlerinde bulunuyor, bazıları ise aktif barış inşacısı olarak hareket ediyor. Barış inşacıları siyasete katıldı, siyasetçiler de barış inşacıları oldu. Benzer şekilde tıpkı 1990 yılında El Salvador’da, 2016 yılında doruğuna ulaşan Güney Afrika ve Kolombiya barış süreçlerinde olduğu gibi kadın savaşçılar da delegasyonlara dahil edildi. Ancak kadın siyasetçilerin veya güvenlik aktörlerinin kendiliğinden kadın barış inşacılarıyla aynı görüşte olduğunu varsaymak yersizdir. Hatta, çoğu kadın siyasetçi sert tutumları temsil etmekte, güçlü savaş ve otoriter rejim savunucuları olabilmektedir. Ayrımcı uygulamaların ve müzakere sonuçlarının farkında olan kadın savaşçılar, kadın hakları hareketlerinin güçlü birer savunucuları ve müttefikleri olmuştur. Fakat yine de kendi siyasi partilerinin hedeflerini temsil etmektedirler. Hak eşitliği açısından müzakere masasında yer alma fırsatlarının olması gerekiyor olsa da, partilerinin çizgisinin dışına çıkmaya istekli olacaklarını ya da çıkmakta başarılı olabileceklerini varsaymak yanlıştır.

Bazı örneklerde yapılan baskıya karşılık erkek liderler, barış yapımı ve çatışmaların sebep ve sonuçlarını anlama çalışmalarında kritik önem taşıyan aktörler olan kadınları bilerek atlatmış, yerine kendi kız kardeşlerini, eşlerini ve kadın akrabalarını göreve getirmiştir. Çoğunlukla göreve getirilen kadınlar tıpkı erkekler gibi ya parti yandaşları ya da güçlü elitler ve savaşçı liderlerle kuvvetli bağları olan kişiler olmuştur. Genel anlamda kadın barış hareketiyle bağları olan kadınlar göreve getirildiğinde bile müzakereler sırasında zorluklarla karşılaşmakta ve çoğunlukla da mücadeleyi kaybetmektedir. Kendi delegasyonlarının içinden muhalefetle karşılaşabilmekte ve kendilerine söyleneni yapmaya zorlanmaktadır. Sivil toplum kadın ve barış hareketlerinin temsilcileri olarak değil siyasi kimliklerinden ötürü görevlendirildikleri için, görevlendiren hükümet (ya da lider kuruluşlar) bu kadınları kolayca görevden alabilmektedir.

Kadınların bireysel olarak veya grup halinde mevcut delegasyonlara katılması nadiren dönüştürücü olabilmektedir. 1990’larda Guatemala’da, 2010’larda ise Kolombiya’da olduğu gibi dönüşümü hızlandıran temel faktör, hem kadın müzakerecileri destekleyen hem de önemli talepleri iletebilecek olan kadın barış hareketinin sivil toplum forumları, çalışma grupları ve komisyonlar gibi barış süreçlerinin resmi yapılarına katılması olmuştur.

Ayrıca, BMGK 1325 sayılı kararında da belirtildiği gibi, karar alma süreçlerinde “kadınların” artırılmasına yönelik genel çağrının yanında, BMGK 1325 sayılı kararın sekizinci paragrafında spesifik olarak “yerel kadın barış inisiyatiflerini ve yerel çatışma çözümü süreçlerini destekleyici tedbirler alınması” yönünde çağrıda bulunulmuştur. Bu taahhüt 20 yıldır hala büyük oranda yerine getirilmemiştir.

Kadınların bireysel olarak veya grup halinde mevcut delegasyonlara katılması nadiren dönüştürücü olabilmektedir.

Kadın Arabulucular

1325 sayılı BMGK kararının birinci ila dördüncü maddeleri arasında ayrıntılı bir şekilde açıklanan ve sonraki kararlarda da yinelenen gündemin katılım ayağının önemli bir hedefi de “kadın arabuluculara” dikkatleri çekmektir. Uluslararası örgütlerin arabuluculuğunu yaptığı ya da hükümetlerin ikili diplomatik girişimlerde bulunduğu barış süreçlerinde kadınların önemli kadrolara gelmekte fırsat eşitliğine sahip olmasını sağlamak ilkesiyle de uyumaktadır.

Sektörel arabuluculuk danışmanlarıyla birlikte arabulucu ekiplerinde toplumsal cinsiyet alanında uzman kadınların bulunması da son derece önemlidir. Müzakerelerin tasarlanmasında ve müzakere süreçlerinin daha kapsayıcı olmasına yardımcı olabilirler. Buna ele alınan konuların kapsamının genişletilmesi ve güvenlik, ekonomi, adalet, siyasi ve diğer konularla ilgili barış müzakerelerinin toplumsal cinsiyete duyarlı olmasının sağlanması da dahildir.

Kadın arabulucular için yapılan çağrı, ihtilaf hallerinde tarihi ve kültürel bakımdan kadınların aracı rolünde olduğunun tanınması açısından önemlidir. Bu nedenle ulusal ve uluslararası süreçlerde kadın arabulucuların da yer almasına yönelik ihtiyacın tanınması ve öne çıkarılması önemlidir.

Bu faktörler yakın zamanda bölgesel ve küresel kadın arabulucu ağlarının oluşmasına katkıda bulunmuştur. Fakat kadın arabulucuların veya toplumsal cinsiyet uzmanlarının arabulucu ekiplerinde yer alması, ulusal ve yerel seviyede çalışan kadın barış inşacılarının getirebileceği temsiliyet, bilgi birikimi ve eylemin yerine geçemez.

BM arabuluculuğu “üçüncü bir tarafın, iki ya da daha fazla tarafın kendi rızalarıyla bir çatışmayı önlemeleri, yönetmeleri ve çözmeleri için tarafların karşılıklı mutabakata varmalarını sağlamaya yardımcı olduğu bir süreç”¹¹ olarak tanımlar. Arabulucu ise “çatışan tarafların anlaşmaya varması, bir orta yol bulması için çalışan kişi”¹² olarak tanımlanmıştır. Yani diğer bir deyişle, arabulucular görüşmelere kendi kaygı ve siyasi vizyonlarını karıştıramaz.

Çatışma bölgelerinde kadın barış inşacıları sıklıkla kendi değer ve vizyonlarını destekleyen arabuluculuk faaliyetlerinde bulunurlar. Kuzey İrlanda’da olduğu gibi savaştan taraflar arasında gayri resmi arabulucular olabilir. Bu arabulucular farklı toplulukların korunması ve hizmetlere ulaşabilmesini sağlamak için bu topluluklar adına silahlı gruplarla müzakerede bulunabilir ve bu grupların arabuluculuğunu üstlenebilir. Bu da sıklıkla ciddi masraf ve hayati tehlikeye yol açmaktadır.

Yerel kadın barış inşacılarının arabulucu rolüyle sınırlandırılması, siyasi söylem ve etkinliklerini ortadan kaldırmaktadır. Savaştan tarafların (genellikle erkek siyasi ve askeri liderler tarafından temsil edilen) yüceltildiği ve barış görüşmelerinde halkı temsil eden, öncelikleri, görüşme gündemini, sıralamaları, çözümün niteliğini ve nihayetinde geleceği belirleme gücünün verildiği tek meşru müzakereci taraflar olarak tanındığı, kadınların ise sadece sürecin sorunsuz geçmesini sağlamak için var olduğu derinlere işlemiş ataerkil ve militarist normların pekiştirilmesine yol açabilir.

Arabulucu kadınlar bu taraflar arasında uzlaşmanın sağlanması için son derece etkili olsalar da, bu öncelik, gündem ve geleceğin belirlenmesinde eşit bir söz hakları bulunmamaktadır. Ayrıca, arabuluculuk süreci tamamlandığında sözleşmeyi imzalayan taraflardan biri olmadıkları takdirde sürecin dışında bırakılabilirler. Barış anlaşmalarının uygulama aşamasında bocaladığı düşünülürse, tarafları sorumlu tutacak barış aktörlerinin müzakereci, imzacı ve gözlemci olarak her daim süreçte bulunması önemlidir.

Yukarıda da belirtildiği gibi, barış inşacıları ve arabulucuların çalışmaları önemli ölçüde örtüşmektedir. Çoğu iki rolü de üstlenmektedir. Ancak yine de savaştan etkilenen toplumlardan gelen ve şiddete başvurmadan çatışmaları çözmek için çalışan yerel barış inşacıları ile profesyonel barış inşacısı veya diplomat olan fakat doğrudan çatışmalardan etkilenmemiş uluslararası aktörler arasında bir fark olmalıdır.

11. United Nations, Guidance for Effective Mediation, 2012, http://peacemaker.un.org/sites/peacemaker.un.org/files/GuidanceEffectiveMediation_UNDPA2012%28english%29_0.pdf.

12. A.g.e.

Kadın İnsan Hakları Savunucuları

“Kadın insan hakları savunucusu” terimi “barış inşacısı” teriminden daha eskiye dayanır ve genellikle çatışma bağlamında kadın barış inşacılarını tanımlamak için kapsayıcı bir terim olarak kullanılır. BM İnsan Hakları Yüksek Komiserliği (OHCHR - BMİHYK) kadın insan hakları savunucularını şöyle tanımlamaktadır:

“Kadın insan hakları savunucuları ile kadının insan haklarını ve toplumsal cinsiyet eşitliğini savunan faaliyetler yürüten herkes.”¹³

Prensipte “kadın hakları veya toplumsal cinsiyet konuları” çatışma deneyimini ve kadınların şiddetli çatışma ve baskıyla ilgili bakış açıları ve aktivizmini de kapsamalıdır. Pratikte ise 20 yıllık WPS gündemine rağmen “kadın hakları” ve “toplumsal cinsiyet konuları” terimleri hala sosyoekonomik sorunlara veya genel olarak siyasi katılıma indirgenmektedir.

Bu alanın nispeten daha yeni olduğu ve kadın barış inşacılarının hala sınırlı oranda tanındığı düşünüldüğünde, kadın insan hakları savunucularının bir kalıba konması, güvenlik konularının toplumsal cinsiyete dayalı boyutları hala tam olarak anlaşılmadığı için kadın barış inşacılarının ateşkes müzakereleri veya iktidar paylaşımı gibi güvenlik tartışmalarının dışında tutulmasına yol açabilir. Bu durum kadınları sadece geleneksel olarak sınırlandırılmış “kadın sorunları” veya kadınların yasal hakları hakkında konuşmaya indirgeyebilir. Bu konular da son derece önemlidir; ancak bu tür kalıplar kadınların ayrımcılık ve şiddetin altında yatan koşullara karşı koymalarına engel olmaktadır.

Kadın barış inşacıları aynı zamanda çetin çatışmalara kapsamlı çözümler üretmek için çalışır. Yemen’den Kolombiya’ya, kadın barış inşacıları ateşkes izleme, tutukluların serbest bırakılması yönünde müzakereler, silah bırakma ve milislerin deradikalizasyonu (ılımlılaştırılması) gibi sert güvenlik konularından barış müzakerelerinin ve yönetim sistemlerinin tasarımı, adalet ve uzlaşma, doğal kaynaklarla ilgili çatışmaların çözümüne ilişkin yaklaşımlar getirmeye kadar, güvenlik sektörü reformu, askeri harcamalar ve toplumun tüm kesimlerini etkileyen konular gibi diğer önemli başlıkları ele almaktadır. Tüm bunlar ciddi ve hayati konular olup, geleneksel “kadın sorunları” olmaktan çok uzaktır. Bu kadınlar genelde sayıca az, yerel ve ulusal seviyede daha aktif ve daha köklü kadın hakları ve kalkınma uzmanlarından daha az görünürlüğe sahiptir.

Ayrıca, aşağıda da tartışmaya açtığımız gibi kadın barış inşacıları genellikle halklara insani yardım ve hizmet sağlamaktan bu role geçiş yapmaktadır. Kadın barış inşacıları anlaşmazlığı gidermek veya şiddeti sonlandırmak amacıyla genç erkek çocuklarının (ve kız çocuklarının) milis kuvvetlerine alınmalarını, dini ve kabile liderleri için çalışmalarını önleyerek yalnızca kadınların değil aynı zamanda çatışmalardan etkilenen toplumdaki tüm diğer kişilerin haklarını korumuş olmaktadır.

Çoğu durumda bu ayırım zorlama veya keyfi gibi görünebilir. Ancak kadın insan hakları savunucuları genellikle barış inşacılarıdır, ve kadın barış inşacıları da faaliyetlerinde kadın haklarını savunarak hak temelli yaklaşımlar kullanır. Fakat yine de insan hakları ve barış çalışanları arasında temel farklılıklar bulunmaktadır. Barış inşacısı ve Association of War Affected Women (AWAW – Savaşın Etkilenen Kadınlar Derneği) kurucusu Visaka Dharmadasa’nın dediği gibi:

En temel ve en görünür fark, kadın insan hakları savunucuları insanların haklarıyla ilgili çalışmalarda bulunmakta ve doğrudan failerle ilgilenmekten uzak durmaktayken, barış inşacılarının failerle konuşmasıdır. Temel stratejimiz kapsayıcılık. Herkesin değişebileceğine dair inancımızla her zaman bu politikanın arkasında duruyoruz. Hangi taraftan olursa olsun tüm cinayetleri durdurabilecek ve çok sayıda hayat kurtarabilecek değişime fırsat vermeliyiz. Kimsenin varlığını tanımadığı riskleri alıyoruz. Failerle konuştuğumuz için ayrıca hain ilan ediliyor, bazen tüm tarafların tehdidine maruz kalıyor, fakat yine de herkesle bir araya gelerek konuşuyoruz. Kadın insan hakları savunucuları bizi dışarıda bıraktığında veya failerle konuşmaya hazır olduğumuz için failerin tarafında durmakla suçladığı zamanlarda gerilim yaşanabiliyor.¹⁴

13. UN Human Rights Council, Report of the Special Rapporteur on the situation of human rights defenders, A/HRC/16/44, December 20, 2010, <http://undocs.org/A/HRC/16/44>.

14. Yazışmalar, Haziran 2020.

مرور بر وضعیت مخیو قانون منع خشونت علیه زنان
د بنخو پر وړاندې د تاوتریخوالي د مخنیوي قانون د پلي
کیدو وضعیت ته بیا کتنه

Review the Status of implementation of the
Law on preventing Violence against Women
2019

***Kadın barış inşacıları genellikle halklara insani yardım
ve hizmet sağlamaktan bu role geçiş yapmaktadır.***

Bununla ilgili olarak insan hakları savunucuları ve barış inşacıları, adalet ve uzlaşya dair farklı yaklaşımlara sahiptir. Tüm savaş bölgelerindeki barış inşacıları barışın ortak platformlar ve potansiyelin oluşturulması, çoğunlukla da zor tavizler verilmesi ile mümkün olabileceğinin farkındadır. Bu da, ateşkeslerin ve anlaşmaların yapılabilmesi için genellikle adalet talebinin -özellikle de cezai adalet talebinin- uzlaşma ve ayla birlikte yumuşatıldığı düşünülüğünde, özellikle mağdurlar için adalet arayışı tartışmalarında hassas bir konudur. Doğal olarak bu durum çoğu şiddet failinin cezasız kalması anlamına gelmektedir. Özellikle şiddete maruz kalan ve sevdiklerini savaşta kaybeden barış inşacıları bu gerçekliğin ne kadar zor olduğunun farkındalar. Mağdurlara ve hayatta kalanlara kendi adalet tanımlarını sormak ve çektikleri acıları tanımak, barış inşacılarının saldırıya ve istismara maruz kalmalarına yol açabilir. Kuzey İrlanda Kadın Koalisyonunun önde gelen isimlerinden Monica McWilliams da kendisinin mağdurların ihtiyaçlarına karşı hassasiyet göstermemekle ve “teröristlerle konuşmakla”¹⁵ suçlandığını hatırlatmaktadır.

WPS gündeminin 20 yıllık evrimi, kadınların çatışma ve barış süreçlerindeki rolünün daha fazla tanınması için alan yarattı. Bu farklı gruplar arasında benzerlikler ve ortaklıklar var (diyagrama bakınız). Ancak bu gruplar arasında farklar da mevcut. Barışla ilgili uygulama ve savunuculuk alanında yer aldıkları düşünülüğünde, kadın barış inşacılarının şimdide dek ana akım barış ve arabuluculuk alanında temsil edilmeleri ve tanınmaları gerektiği çok açık. Ancak yine de görmezden geliniyor, sürecin dışında bırakılıyor ve çoğunlukla tanınmıyorlar. Çatışma analizlerinde toplumsal cinsiyet perspektifinin bulunmaması ve barış aktörlerinin haritalandırılmaması bu durumu daha da şiddetlendiriyor. Kadınların deneyim ve gücü daima küçük görülüyor, yok sayılıyor veya engelleniyor. Buna ilaveten hala çoğu yerel ağlardan gelen küresel ve dinamik uygulayıcılar olarak tanımaktansa kadın arabulucuları benzeri bulunmayan ve istisnai kişiler olarak görme eğilimi devam ediyor.

15. Avila Kilmurray and Monica McWilliams, “Struggling for Peace: How Women in Northern Ireland Challenged the Status Quo,” Solutions Journal 2, no. 2 (February 2011).

KADIN BARIŞ İNŞACILARI: MOTİVASYON, EYLEM VE YAKLAŞIMLAR

Yukarıda da belirtildiği gibi kadın barış inşacıları, hem cinsiyet ayrımcılığı ve hem de diğerlerine kıyasla sınıflandırılmayan ve bilinmeyen bir uygulama alanında faaliyet göstermek gibi iki engelle karşı karşıya.

Norveçli sosyolog Johan Galtung barış koruma ve barış yapımı terimlerinden ayrı bir kavram olarak “barış inşası” terimini ortaya atan kişi olarak kabul ediliyor. Galtung’un dayanağı barışın, barış koruma faaliyetlerinin askeri tarafından veya barış yapımıyla ilgili diplomatik çalışmalardan daha fazlası olmasıdır.¹⁶ Barış inşası, “savaşın nedenlerini ortadan kaldırarak savaşa alternatif üreten” siyasi, güvenlikle ilgili, ekonomik ve sosyokültürel yönlerden oluşan kompleks bir toplumsal kurgudur.¹⁷ Galtung çatışmaların kökündeki nedenleri gidermenin gerekli olduğunu vurgularken aynı zamanda yerel ve tabandan başlayan çatışma yönetimi ve çözümü kapasitelerinin ve pozitif bir barış kültürünün (yalnızca şiddetin ortadan kalkmasından ibaret olmayan) inşasının öneminin de altını çizmektedir.

1992 yılında BM Genel Sekreterliğinin Barış Gündemi kapsamında çatışma sonrası “barış inşası” kavramı için, “çatışmaların yeniden başlamaması için barışı güçlendirecek ve sağlamlaştıracak yapıları tespit etmek ve desteklemek amaçlı eylemler” şeklinde basitleştirilmiş bir tanımlama yapılmıştır.¹⁸ Amerikalı sosyolog Jean Paul Lederach da bu tartışmaya sürdürülebilir barışın sağlanması sürecinde sivil toplum örgütleri de dahil olmak üzere çok sayıda aktörün rolüne dikkati çekerek katkıda bulunmuştur.¹⁹

Yapılan diğer tanımlarda şiddetin meydana gelmesinden önce, sonra ve şiddet yaşanırken gerçekleşen olayları da içerecek şekilde faaliyetlerin, sektörlerin, eylemlerin ve zamanın kapsamı genişletilmiştir. Ayrıca kişisel, toplumsal ve siyasi gruplar arasında yapıcı bir çabayı gerektirmektedir. Çeşitli paydaşlar, Devletler, çok taraflı kuruluşlar, akademi ve sivil toplum uygulayıcıları arasında açıkça kabul edilmiş bir “barış inşası” tanımı henüz bulunmasa da, barış inşası faaliyetlerinin adaletsizliğin şiddet dışı yollarla çözülmesini amaçlayan ve “ölümcül ve yıkıcı çatışmalara yol açan”²⁰ ilişkilerin ve koşulların dönüştürülmesini hedefleyen faaliyetler olduğuna dair bir ortak kanı mevcuttur.

Bu tanımlar faydalı olsa da halen eksiktir. “Barış” kelimesinin bu terimin merkezinde yer almasına, “inşa” kelimesinin de yapıcılık ve yaratıcılığa atıfta bulunmasına rağmen bu tanımlar:

- Kaçınılmaz farklılıklar da dahil çeşitliliğin yönetilmesi ve
- Galtung’un dediği gibi çeşitli sosyopolitik ve kültürel faktörlerin sağladığı avantajlardan yararlanarak bir barış kültürünün öngörülmesi ve geliştirilmesi amacıyla,²¹

Ayrıca, bunlar çoğunlukla teknik ve eyleme dayalı tanımlardır. Bu tanımlar “aktörlerin” kim olduğunu göz önünde bulundurmamaktadır. Diğer bir deyişle, barış inşacısı kimdir? Motivasyonları, toplumsal duruşları, becerileri ve hayat deneyimleri önemli mi? Önemliyse neden önemli?

Bu tartışma kapsamında uluslararası alana da erişimi olan yerel ve ulusal seviyede aktif kadın barış inşacılarına odaklandım. Ayrı bir uygulayıcı kategorisi olarak tanınmaları gerektiğini açıklarken bu grubu aşağıdaki üç soruyu baz alarak analiz ettim:

- Bu kişiler nasıl barış inşacısı oldular? Neden barış inşası çalışmalarına dahil oldular? Motivasyonları neler?
- Ne tür faaliyetlerde bulunuyorlar?
- Nasıl faaliyet gösteriyor ve barış inşası yaklaşımlarını nasıl belirliyorlar?

16. Johan Galtung, “Three Approaches to Peace: Peacekeeping, Peacemaking, and Peacebuilding,” *Impact of Science on Society* 25, no. 9 (1976): 282-304.

17. A.g.e., 298

18. Boutros Boutros-Ghali, *An Agenda for Peace* (New York: United Nations, 2002).

19. John Paul Lederach, *Building Peace: Sustainable Reconciliation in Divided Societies* (Washington, D.C.: United States Institute of Peace Press, 1998).

20. Fritz Dufour, *The Realities of ‘Reality’ – Part IV: The Reality Behind Achieving World Peace—A Thorough Inquiry*, April 5, 2020.

21. Galtung, “Three Approaches to Peace,” 1976.

Geçtiğimiz yirmi yılda kadın barış inşacıları birçok yayın çıkardı. Başka araştırmacılar da kadın barış inşacılarının çalışmalarını ve yaklaşımlarını inceleyen vaka çalışmaları yayınladı.²² Ayrıca akademik merkezler ve sivil toplum örgütleri kadın barış inşacılarının deneyimlerini ve çalışmalarını belgeledi.²³ Bu alana yeni kadın barış inşacıları geldikçe ve yeni çatışmalar ortaya çıktıkça, uluslararası alanda ve akademide hala görünmez kalan yaklaşımlara öncülük eden ve sonuçlar elde eden bu kadınların çabalarının daha fazla kayıt altına alınması, analiz edilmesi ve anlaşılması gerekmektedir.

“İnsan hakları savunucuları için halihazırda bir koruma sistemimiz var... Sivil hak sistemleri ve diğer sistemlerimiz var. Eksikleri olsa da yine de varlar. Bir sistem var. Önleyici yöntem ve stratejiler, çalıştaylar, fonlar, her şey var. Eksik olan tek şey barış inşacıları için böyle bir sistem olmaması. Bu yüzden bence tanımlanmamız ve tanınmamız ilerlememize yardımcı olacak.”

–Muna Luqman, Food4Humanity, Yemen

22. Bkz.: Sanam Naraghi Anderlini, Women Building Peace: What They Do, Why It Matters (Boulder, CO: Lynne Rienner Publishers, 2007); ayrıca bkz.: Kate Fearon, Women’s Work: The Story of the Northern Ireland Women’s Coalition (Belfast (Northern Ireland), Ireland: Blackstaff Press, 2000); ve Conciliation Resources, “Women Building Peace,” Accord Insight, March 2013, <http://www.c-r.org/accord/women-and-peacebuilding-insight/women-building-peace>.

23. Örnek olarak bkz.: Institute for Inclusive Security yayınlarına ulaşmak için <http://www.inclusivesecurity.org/research-and-publications-library>; Joan B. Kroc School of Peace Studies kaynak ve yayınlarına ulaşmak için <http://www.sandiego.edu/peace/institutes/ipj/peace-resources.php>; ve Georgetown Institute for Women, Peace and Security çalışmalarına ulaşmak için <http://giwps.georgetown.edu/priority/peacebuilding/>.

Barış İnşacısı Olmak: Sorunun Üstüne Gitmek & Sorumluluk Almak

Çeşitli çatışma bölgelerinde faaliyet gösteren kadın barış inşacılarıyla son yirmi yılı aşkın bir süredir gerçekleştirilen görüşmeler, bu kişilerin barış inşacısı olma süreçlerinde birçok ortak nokta olduğunu göstermiştir. Barış inşacısı olmak çoğunlukla şiddetli çatışmaların etkisini doğrudan yaşamak veya şahit olmakla başlayan dönüştürücü bir deneyimdir. Aşağıda da tartışıldığı gibi, barış inşacılarının motivasyonları hem kendilerinin hem de yaşadıkları toplumun çözüm, barış ve sağlık bulması isteğidir.

Çoğu barış inşacısının motivasyonu ve ilk eylemleri içgüdüsel olarak, toplumlarının daha savunmasız kesimlerine karşı bir sorumluluk hissetmelerinden doğar. Yemenli eski şair yeni barış inşacısı Muna Luqman, kendisini barış inşacısı olmaya iten ilk olayın Yemen savaşında çatışmaların ortasında kalan ailelere şahit olmak olduğunu söyler. Luqman ve diğer barış inşacıları risk altında kalan ailelere yardım etmek için devreye girmiş, fakat bunu yapmak için de silahlı gruplarla ateşkes yapmaları, sivillerin ve insani yardımın güvenli bir şekilde geçişinin sağlanmasına izin vermeleri yönünde müzakerelerde bulunmak zorunda kalmıştır. Luqman'ın çalışmaları silah bırakma ve savaşçı genç erkeklerin ve çocukların topluma yeniden kazandırılması çalışmalarına dönüşmüştür. Luqman'ın yaklaşımı "silahlar yerine kalemler" gibi basit bir mesajla ve gençlik ekipleri oluşturarak savaşa pozitif ve barışçıl bir alternatif getirmiş, topluma yardım götürülmesini sağlamıştır.²⁴

Fatima Al Bahadly'nin Irak'ın güneyinde izlediği yol da buna benzerdir. Al Bahadly 1990'larda savaştan etkilenen ailelere kıyafet ve yiyecek yardımı götürmekle ilgilenmeye başlayan bir öğretmendir. 2003 ABD işgali sonrasında da çalışmalarına devam etmiş ve çalışma alanını genişletmiştir. Yaptığı insani yardımlar sayesinde Basra toplumunun büyük bir kısmının güvenini kazanmıştır. Mezhepçi milis kuvvetler kurulunca Al Bahadly bu gruplarla kıyafet ve yiyecek yardımı yoluyla temasa geçmiş, ibadetini şiddet yerine halka hizmet yoluyla yapmak gibi alternatif bir söylemle internet üzerinden yetişkin ve genç erkeklere ulaşmıştır. 2014 yılında Al Bahadly yaklaşımını şöyle açıklamıştır: "Cihadın sokaklarda kan dökmek değil hastanelerde kan vermek olduğunu anlattım."²⁵

İnsani yardımdan silahlı veya devleti temsil eden aktörlerle arabuluculuğa, birlikte yaşamak için toplum temelli eğitim ve seferberliğe giden yol, tüm ülkelerdeki kadın barış inşacıları için ortak bir yol. Çoğunlukla bu çalışmaları yapmalarına rağmen "barış inşası" teriminden haberdar değiller. Çoğu barış inşacısı ilk etapta "barışın" tabiatı itibarıyla askeri güvenliğe bağlı olduğunu, bu nedenle yalnızca devlet aktörlerini ve siyasetçileri ilgilendiren bir mesele olduğunu varsaymaktadır. Türkiye'deki Suriyeli mültecilere destek sağlayan Suriyeli mülteci Najlaa Sheikh'in de aktardığı gibi, "Barış inşasının ne demek olduğunu bilmezdim. Siyasetçilerin işi olduğunu düşünüyordum. Ama oğlumun DAES'e katılmak için Suriye'ye dönmesine engel olup oğullarını göndermeyen diğer kadınlarla konuştuktan sonra barış inşacısı olduğumu fark ettim."²⁶

Ulusal ve uluslararası alanda faaliyet gösteren kadın barış inşacıları diğer yurttaşlara kıyasla ayrıcalıklı bir konumda olduklarının farkındalar. Bu da onlara kendi adına harekete geçemeyen, konuşamayan ve hakkını savunamayanların yerine hareket etme sorumluluğu veriyor. Dr. Neelam Raina, barış aktivizminin Delhi'deki nükleer silahlara karşı protesto yürüyüşünde başladığını aktarır. Kendisini barış inşası faaliyetlerine iten asıl faktörün "yalnızca bazılarının 'güvenli alanlara' gidebilme ayrıcalığına sahip olduğunu bilmek" olduğunu söyler.²⁷

Çoğu örnekte kadınların ayrıcalıkları ailelerinin statüsünden veya akrabalık bağlarından gelmektedir. Bu da kadınlara güç vermekte ve yerelde etkili olmalarını sağlamaktadır. Yani kadın barış inşacıları halkla devlet arasında veya savaşan kesimler arasında köprü görevi görebilmek için kendilerinden faydalanmaktadır. Bazı durumlarda yerel barış inşacıları yerli elit tabakadan çıkmaktadır. Siyasi elit aile, kabile veya klanların fertleri olan bu kadınlar, kendi halklarının köklü birer üyesi olup halkın saygısını kazanabilmiş kadınlardır.

24. Yazarla yapılan yazışmalardan, Haziran 2020.

25. Fatima Al-Bahadly (Irak Firdevs Derneği Yöneticisi), Yazarla yapılan görüşmeden, İstanbul, Türkiye, 13-14 Mayıs 2014.

26. ICAN forum tartışmaları, Colombo, Sri Lanka, Kasım 2018.

27. Yazarla yapılan yazışmalardan, Mayıs 2020.

Hamsatu Allamin, Maiduguri, Nijerya ve çevresinde Boko Haram'dan etkilenen halklarla yaptığı çalışmalarla tanınmaktadır. Kendisi dini (yanlış) yorumlamalara karşı gelebilmek için gerekli İslam bilgisine ve parçası olduğu yerel halkla derin bir bağa sahiptir. Diğerleri gibi Allamin'in de barış inşası çalışmaları bölgesinde değişen koşullara göre şekillenmiştir. İlk Boko Haram liderleriyle yapılan gizli arabuluculuk faaliyetlerinin yerini kadın mağdurlar ve ailelerinden oluşan ağlar kurmak ve intihar bombacısı olmaya kalkan kadınlar ve kız çocuklarıyla psikososyal topluma tekrar kazandırma ve deradikalizasyon çalışmaları yapmak almıştır.

Acı Döngüsünü Durdurmak, Kayıplara Bir Anlam Kazandırmak

Benim bu alandaki çalışmalara dahil oluşum da ailemin parçalanarak dünyanın dört bir yanına dağılıp sürgün ve mülteci hayatı yaşamasına neden olan 1979 İran devriminin ardından gelen sarsıntıları görüp yaşamakla başladı. Bazen barış çalışmalarına başlamak mülteci olmaktan, savaş ve çatışmaların zorluklarını ilk elden yaşamaktan ve başkalarının böyle bir travmayı yaşamasını önlemek istemekten doğar.

Coalition for Action on 1325 (1325 Eylem Koalisyonu) eş kurucusu ve yöneticisi Ugandalı Robinah Rubimbwa bunu "2 yaşındaki çocuğum ve 6 aylık bebeğimle birlikte ülkeden kaçmak ve yedi yıl boyunca mülteci olarak yaşamak zorunda kaldım. Erkek kardeşim öldü ve cenazesini memleketime geri götürüp defnedemedim. Barış sağlandıktan sonra Uganda'ya geri döndüm. Başka hiç kimse sürgün hayatı yaşamasın diye barış inşası çalışmalarına başlamaya karar verdim." diyerek destekler.²⁸

Failleri anlamak ve içlerindeki insanlığı görebilmek, acıyla baş etme ve iyileşmeye giden bir yoldur. Bazılarının ailelerinin kaybı veya ölümü barış çalışmalarına başlama süreçlerini hızlandırmıştır. Babası İsrail kuvvetleri tarafından öldürülen Filistinli barış inşacısı Lucy "İntikam dürtüsü çok güçlü olabilir. Ancak herkesi kör eden "göze göz dişe diş" mantığı adalet arayışını başka bir yola saptırır" ifadelerini kullanmaktadır.²⁹

Sevdiklerinin kaybına bir anlam kazandırma ve bu kaybın boşuna yaşanmış olmamasını sağlama ihtiyacı bazı insanları barış inşası yoluna götürür. Bu da kaybedilen yaşamların ardından olumlu bir miras bırakma isteğinden doğar. Ayrıca kadınları faillerin motivasyonlarını anlamaya çalışmaya iter. Milli orduda asker olan oğlu 1998 yılında kaybolduktan sonra barış çalışmalarına başlayan Sri Lankalı Visaka Dharmadasa bunu "sorumluların zalimliği ve davranışlarının ardındaki nedenleri anlamaya çalışmak gibi basit bir motivasyon" olarak ifade eder.³⁰

Dharmadasa, kayıp askerlerin annelerinden oluşan bir grupla birlikte doğrudan Tamil İlam Kurtuluş Kaplanları (LTTE) üyeleriyle buluşmak üzere ormanlara gitmiştir. Bu anlamlandırma çabası aynı zamanda karşı tarafın eylemlerine mantıklı bir açıklama getirebilmenin bir yoludur. Dharmadasa bununla ilgili olarak, "Çok zor. Ama iyileşmeye giden yol bu" demektedir.

PeaceGeeks CEO'su ve San Diego Üniversitesi Joan B. Kroc Barış ve Adalet Enstitüsü Kadın Arabulucular Programı eski direktörü Jennifer Freeman'ın dediği gibi:

"Kadın barış inşacılarının yaklaşımı başkalarının acısını anlamaya çalışmak ve birlikte iyileşmek ya da en azından [faillerin acısıyla] ortak bir nokta bularak herkesin iyileşebilmesini sağlamaktır." ³¹

28. Yazarla yapılan yazışmalardan.

29. A.g.e.

30. A.g.e.

31. A.g.e.

Acı, intikam duygusu ve öfke, adalet arama, anlayış, iyileşme ve hatta affetmeyle geçen bu kişisel yolculuk tüm kadın barış inşacılarının ortak bir deneyimi. İstanbul'da 2015 yılbaşı günü gerçekleşen terör saldırısında oğlunu ve gelinini kaybeden Tunuslu Dr. Khedija Arfaoui'nin dediği gibi "harap oldum ama yine de hala idam cezasına ısrarla karşıyım [...] çünkü idam cezası ölenleri geri getirmiyor." Bu görüşüne rağmen Dr. Arfaoui failerin sadece adaletin karşısına çıkmalarının değil aynı zamanda yarattıkları acının derinliğini de tanımalarının gerektiği konusunda son derece kararlı. "Cezaevinde suçlarının bedelini öderken aynı zamanda hayatı ve hayatın neden bu kadar değerli olduğunu öğrendiklerini görmek isterdim."³²

Tam da kendi kayıplarından ötürü bu kadınlar kamuoyunda meşru ve güvenilir kabul ediliyorlar. Barışa ve toplumsal düzeyde onarıcı adalete ulaşmak için kendi yolculuklarını kullanıyorlar.

İstişare, Güven ve Toplumun İhtiyaçlarını Temsil Etme Sorumluluğu

Kadın barış inşacıları genellikle resmi siyasi süreçler ve toplumlar arasında köprü görevi görüyorlar. Toplumların barış inşacıları olan kadınlar siyasetçilerin veya dini liderlerin sahip olduğu etki gücüne sahip olmuyorlar. Güçlerini silah kullanarak veya korku ortamı yaratarak elde etmiyorlar. İtibarları ve etkileri toplumlar arasında ve kendi toplumları içinde sağlayabildikleri ve en zor zamanlarda bile sürdürdükleri güvenden geliyor. Bu güveni sağlamak da zaman alıyor. Bu da genellikle kendi toplumları için yaptıkları çalışmalardan, güç durumlarda gıda ve yardım sağlamaktan, insanların dertlerini gidermek ve isteklerini gerçekleştirmelerine yardımcı olmak gibi çok sayıda faaliyetten kaynaklanıyor.

Luqman'a göre "sivil toplum ve kadınlar kendi toplumlarının kaygılarını dile getiriyor". Tüm çatışma bölgelerinde kadınlar barış inşacıları olarak "insanların müzakere masasında neler olduğunu öğrenmesini sağlamak" için müzakerecilerle sivil toplum arasında iletişimi sağlıyor.³³ Rosa Emilia Salamanca ise "bu bağlantı olmadan insanlar barış sürecini destekleyip desteklemeyeceğini bilemez" demektedir.³⁴

Suriyeli Najlaa Sheikh de bu fikre katılmaktadır. 2018 yılı Ocak ayında BM Suriye arabuluculuk çalışmaları kapsamında Sivil Toplum Odasına davet edilen Sheikh, İdlib'te yakalanan sivillerin içinde bulunduğu kötü hale dikkat çekmek için acil sorumluluk çağrısında bulunmuştur. Yaptığımız yazışmalarda "İdlib'teki durum düşündüğümüzden çok daha ciddi. İnsani durum çok kötü. Çocukların, kadınların ve hatta erkeklerin, yaşlıların ev veya barınacak yerleri olmadan soğukta, sıfırın altındaki hava sıcaklıklarına nasıl dayanabildiklerini bilmiyorum. İletişime geçtiğim İdlib'teki kadınlar en basit ihtiyaçlarının düş almak olduğunu söylüyorlar. "Adet döneminde kullanacak ped bulamıyoruz, düş bile alamıyoruz" diyorlar" demiştir.³⁵

Sheikh'in, yerinden edilen bu kişilerin ihtiyaçlarını iletmek gibi resmi bir yükümlülüğü yok. Bunu yapması için milyonlarca dolarlık insani faaliyetler mevcut. Ama tıpkı diğer barış inşacıları gibi Sheikh de bu yükü sırtlanıyor ve Cenevre'de BM Sivil Toplum Odasına davet edilmenin ve katılmanın kendi görevi ve sorumluluğu olduğuna inanıyor.

Lord's Resistance Army (Tanrının Direniş Ordusu) ve Uganda Hükümeti arasında 2006 yılında yapılan barış görüşmeleri sırasında, Kuzey Uganda halklarının görüşmelerin nasıl devam ettiğinden haberdar olmasını, böylece halkın isyancılar üzerinde baskı kurarak bir anlaşma yapılana kadar görüşmelere devam etmelerini sağlayanlar Juba'daki Kadın Barış Koalisyonu temsilcileriydi.

"Barış kadınları olarak idam cezasını teşvik etmemeliyiz."

– Dr. Khedija Arfaoui, Dali and Senda Association for Peace, Tunus

32. Yazarla yapılan yazışmalardan, Mayıs 2020.

33. Yazarla yapılan yazışmalardan, Mayıs 2020.

34. A.g.e.

35. ICAN Better Peace Sempozyumu istişareleri, New York, Mayıs 2019.

Çatışmalardan etkilenen halk kendi kaygı, tutum ve taleplerini iletme görevini, taraflar arasında, ötekileştirilenler ve sesini duyuramayanlar adına bir iletişim kanalı ve güvenilir elçiler olmaya hazır olmaları sebebiyle kadın barış inşacılarına vermektedir.

Kuzey İrlanda Kadın Koalisyonu (NIWC) kurucu üyelerinden ve 1998 Hayırlı Cuma Anlaşması müzakerecilerinden Kate Fearon da farklı unsurlarla temas kurmanın ve bu unsurların sesini duyurmanın önemini vurgulamıştır. “İnsanlarla temas kurmak için çalıştık. Bizim için nereden geldiğimizi [kadın hareketinden] unutmamak önemliydi.”³⁶ Koalisyon üyeleri Katolik-Protestan kesimlerden gelen üyelere oluştuktaydı. Çoğu konuda farklı fikirlerde olsalar da kendi tutumlarını şekillendiren üç temel konuda uzlaşma sağlamışlardı: insan haklarına bağlılık, eşitlik ve kapsayıcılık. Böylece temsil ettikleri unsurlara danışarak müzakere masasına taşınması gereken öncelikleri ve hususları tespit etmişlerdir. Gündeme dahil ettikleri konular arasında mezhepçi olmayan barınma ve eğitim, hapisane sistemi reformu ve emniyet teşkilatının kapsayıcı ve hizmet odaklı olması da bulunmaktaydı.

Halkın bir parçası oldukları için, içinde buldukları durumun bağlamını ve kültürel nüanslarını bilirler. Mesajlarını ve faaliyetlerini yereldeki ihtiyaçlara ve yaşanan değişime göre uyarlayabilirler. Bazıları eğitim seviyelerinden, bazıları ise dini irfanları veya kabile ve etnik köken bağlarından ötürü saygı görürler. Bu da kadınların kendi toplumlarının üyeleri adına savunuculuk yapabilmelerini hem de anlaşmazlıklarda arabuluculuk görevi üstlenebilmelerini sağlar. Örneğin Somali'nin nüfuzlu ailelerinden gelen kadınlar insani yardım hizmetlerini yürütmüştür. Çoğu kez, insani yardımın ulaştırılabilmesi veya havaalanının açılması için Eş-Şebab ile müzakerelerde bulunabilmek ya da geçici hükümetteki rakip taraf ve kabileler arasındaki siyasi anlaşmazlıklara arabuluculuk yapabilmek amacıyla sosyal statülerinden faydalanmışlardır.

Ait oldukları toplulukla kurdukları güven ve silahlı grup ve devlet aktörleri ile kurdukları iletişim, kadınlara çözüm arayışları sırasında belli seviyede güvenlik sağlamaktadır. Ancak fazlasıyla bölünmüş yerlerde barış inşası için çatışmanın tüm taraflarıyla temasta bulunmak isteyenler, tüm tarafların saldırısına açık hale gelmektedir.

Vizyon ve Değer Odaklı Uygulamalar

Kadınların barış inşacısı olma yolundaki motivasyonları farklı olsa da, faaliyet ve yaklaşımlarına yön veren çok sayıda ortak özellik ve değerleri de bulunmaktadır. Kadın barış inşacılar arasında (Kadın insan hakları savunucularıyla benzer şekilde) günümüzdeki sivil çatışmalara sürdürülebilir askeri bir çözüm getirilemeyeceğine dair bir inanç bulunmaktadır. Askeri operasyonlar kısa vadede net bir “galibiyetle” sonuçlansa da, ateşkesin sürdürülebilmesi ve kırılğan negatif barıştan (şiddetin olmaması gibi) uzaklaşabilmek, siyasi ve toplumsal diyalog ve katılım ile mümkün olacaktır.

Bu da evrensel insan hakları ve sosyal adalete dayanan, devlet ve toplum arasında ve ayrı topluluklar arasında ve cinsiyet ilişkileri açısından daha adil ilişkilere dikkati çeken bir barış vizyonu ile ifade edilir. Savaşlar adaletsizlik ve eşitsizlikleri sürdürmekte ve daha da derinleştirmekteyken, kök nedenleri hala varlığını sürdürmekte ve şiddeti tırmandırmaktadır. Rubimbwa'nın da dediği gibi, “İç savaş çıkarıcıların gerekçeleri var. Barış inşa süreci kapsamında bu gerekçelerin duyulması, kaygılarının konuşulması gerek.”³⁷ Bunun özünde ise yeniden tanımlanan bir güvenlik kavramı yer almaktadır. Buradaki amaç güvenliğin analiz biriminin ulus devletler olduğu, milli güvenliğin askeri güçle eş anlamlı olduğu askeri bir konu olmaktan çıkarılarak daha bütüncül bir insani güvenlik çerçevesine dönüştürülmesidir. İnsani güvenlik çerçevesinde başlangıç noktası insandır ve sağlık hizmetlerine erişim, gıda, sosyal güvenlik ağları, eğitim, halk güvenliği, sosyal uyum ve karşılıklı bağımlılık konuları “milli güvenlik” başlığı altında toplanır.

36. ICAN Better Peace Sempozyumu istişareleri, New York, Mayıs 2019.

37. Yazarla yapılan yazışmalardan.

Kolombiya'daki Corporación de Investigación y Acción Social y Económica (CIASE) Siyaset Yönetimi ve İttifaklar Proje Danışmanı ve Women, Peace and Security Collective for Reflection and Action (Düşünce ve Eylem için Kadın, Barış ve Güvenlik Kolektifi) üyesi Rosa Emilia Salamanca bu karmaşık ve hassas konulara dair şu görüşlerini paylaşmaktadır:

“Barış inşacıları tüm bu zorluklara rağmen hala erkek ve kadınlar olarak, insan olarak daha iyi olabileceğimize dair derin umudu yaşatanlardır... [Barış inşacıları] derinden empati duyan ancak aynı zamanda etik sınırları açıkça görebilen kişilerdir.”³⁸

İnsan hakları aktivistlerinden farklı olarak, barış inşacılarının çalışmalarında ve yaklaşımlarında bu ikili perspektifleri dengeleme ve siyah beyaz tutumları reddetme becerisi vardır. Barış inşacıları silahlı grupların ve devletlerin istismar ve şiddetini çok iyi bilirler. Ancak aynı zamanda bu şiddetin bitmesi için bu aktörlerin tekrar insan olarak görülmesi gerektiğinin de farkındadırlar. Suriyeli bir aktivistin de belirttiği gibi, “İnsanların birbirimizle konuşmaya yardım etmesine ihtiyacımız var, birbirimizi öldürmemize değil.”³⁹

Çatışmalardan etkilenen toplumlardan gelen barış inşacıları için bu durum iki kat daha zordur. Şiddet içeren korkunç eylemlerde bulunan kişilerle güven tesis edip, içlerindeki insanlığa ulaşmak için gayret göstermek duygusal olarak zorlu bir iştir. Fakat barış çalışmalarının merkezinde bu yatmaktadır. Barış inşacıları failerin insanlığını ve acılarını anlamaya çalışırken bu kişilerin yaptığı insanlık dışı hataları inkar etmez. Aksine, Salamanca'ya göre tek veya mutlak bir gerçeğin olmadığı, “ufak ufak, senin ve benim gerçeklerimiz üzerinden inşa edildiği için gerçekten her söz ettiğimizde gerçeğin değiştiğini” kabul etmeye hazırdır.⁴⁰ Bu da şiddetli çatışmaları meşru kılan, iyiler ve kötülerden, dosttan ve düşmandan oluşan iki uçlu söylem şeklini kırmaktadır.

Ayrımcılığın Üstesinden Gelmek ve İnsan Haklarının Evrenselliğini Göstermek

İnsan hakları, özellikle de kadın hakları, kadın barış inşacılarının temel değerlerindedir. Barış inşacısı olan bazı kadınlar hak temelli aktivizmden geliyor olsa da çoğunlukla kişisel motivasyon ve deneyimlerinden ötürü barış inşası çalışmalarına başlamaktadırlar. Kadın barış inşacıları konuların cinsiyetçi boyutlarının, feministlere karşı iftiraların veya siyasi alana girerken uğrayacakları ayrımcılığın pek farkında olmayabilirler.

Haklar ile barış çalışmalarının kesiştiği nokta değişkendir. Kuzey İrlanda'da eşitsizlik konularıyla ilgilenmek ve çatışmanın etkilerine dair yapılan deneyim paylaşımları Protestan ve Katolik kadın hakları aktivistlerinin barış diyalogları için yeni alanlar yaratmasına yol açmıştır. Benzer şekilde feminizmin temelinde yer alan militarizmin reddi de kadınların 1990'lardaki İsrail – Filistin çatışma hatlarında barış inşacıları olmalarını sağlamıştır. Kadın insan hakları savunucuları genellikle ayrımcılık ve şiddetin çözülmesi amacıyla diyalog ve katılım ihtiyacının ve değerinin bilincindedir. İnsanların COVID-19 pandemisi süresince halkın İslamcı ideoloji ve mesaja olan ilgisi üzerine Faslı kadın insan hakları savunucusu Dr. Fatima Outaleb, “köktencilere topluma sağladıkları katkı sayesinde alan kazandığı için”⁴¹ hizmet sağlamak ve destek sunmak gibi farklı yaklaşımların getirilmesinin önemli olduğunu belirtmektedir.

Öte yandan, kadın barış inşacıları ötekileştirilmeleri veya ulusal ve uluslararası aktörler tarafından dışlanmaları gibi deneyimleri nedeniyle cinsiyet ayrımcılığı ve ırkçılığın da bilincindedir. Çatışmaların sebep ve sonuçlarını daha iyi anladıkça daha çok maruz kaldıkları sistematik eşitsizlik, toplumsal cinsiyet temelli şiddet ve sürekli önyargılar kadın barış inşacılarının daha güçlü hak temelli görüşlerin savunucuları olmalarına yol açmaktadır.

38. Ryan T. Blystone, “2018 Women Peacemakers Spotlight: Rosa Emilia Salamanca, Colombia,” University of San Diego News Center, October 18, 2018, http://www.sandiego.edu/news/detail.php?_focus=69284.

39. Yazarla yapılan yazışmalardan, 2012.

40. Blystone, “2018 Women Peacemakers Spotlight: Rosa Emilia Salamanca, Colombia,” October 18, 2018.

41. WASL Durum Değerlendirme Toplantısı görüşmeleri, 14 Mayıs 2020.

Kadın insan hakları savunucuları ve barış inşacıları, siyasi ve güvenlik konularının cinsiyetçi boyutlarının farkına genellikle ateşkes müzakerelerine aktif katılım sağlamak gibi çalışmalarını sırasında doğrudan deneyimlemek yoluyla varırlar. Küresel WPS politikası ve uygulayıcı topluluğuna temasları, özellikle de diğer çatışma alanlarında faaliyet gösteren kadın barış inşacılarından öğrendikleri sayesinde, yönetim sistemleri ve yapıları gibi konulara toplumsal cinsiyet temelli yaklaşımlar getirilmesiyle ilgili teknik detayları daha iyi anlarlar. Gerçekte kadın insan hakları savunucuları barış inşacılarıyla etkileşimleri üzerinden barış inşası faaliyetlerine geçiş yapabilir, aynı şekilde barış inşacıları da ayrımcılığa maruz kaldıkça ve kadın insan hakları savunucularıyla temasta buldukça hak temelli yaklaşımları benimseyebilirler.

Militarizme Karşı Çıkmak ve Ataerkiyi Dönüştürmek İçin İnanç ve Kültürden Güç Almak

Kadın barış inşacıları kendi tutumlarını belirlerken ve kendilerini tanımlarken yaptıkları çalışmaların çok yönlü olduğunu ve farklı örnek ve kitlelere uyacak farklı stratejilere ihtiyaç olduğunu kabul eder. Yukarıda da belirtildiği gibi, tıpkı kadın insan hakları savunucuları gibi kadın barış inşacıları da adalet, hak ve fırsat eşitliği sağlamak için ulusal ve uluslararası politikalara önem verir. Ayrıca amaçlarına ulaşabilmek için ulusal ve uluslararası yasal çerçevelere katkıda bulunur, bu çerçevelerden faydalanırlar. Ancak kanun ve politikaların yeterli olmadığını da bilincindedirler. Aslında yasal çerçevelere uyulmaması ayrımcılık ve çatışmaların temel nedenlerinden biridir. Ayrıca kadın barış inşacıları, ilgili ülkenin siyasi ve kültürel bağlamını hesaba katmadan yalnızca yasal çerçevelere (ulusal ya da uluslararası) dayanarak hareket etmenin sınırlandırıcı ve zararlı olabileceğini bilirler. Özellikle “cinsiyet eşitliği” veya “kadın hakları” gibi terimlere başvurmaları, kadın barış inşacılarının güvenilirliklerini zedelemek isteyen düşman tarafların veya dini ve geleneksel liderlerin bu kavramların yerel kültürü tehdit ettiğini, batının empoze ettiği konular olduğunu ve kadın hakları savunucularının güvenilir olmadığını, yabancı ajanlar olabileceğini öne sürerek saldırmalarına neden olabilir.

Bu nedenle yalnızca yasal çerçevelere göre hareket etmek yerine kadın barış inşacıları, iktidar sahibi unsurlara ulaşarak karşı koyabilmek için geleneksel kültürel sistemlerden faydalanan daha pragmatik bir yaklaşım benimsemektedir. Kendi toplumlarında egemen olan sosyopolitik gücün ve ataerki normların kaynaklarının ve dinamiklerinin bilincinde olan kadın barış inşacıları, akrabalık bağlarından yerel geleneklere, inançlara ve hatta giyime kadar farklı yollarla bu dinamikleri kullanmayı, geri kazanmayı ve yıkmayı seçmektedirler. Bu kanallar aracılığıyla kendilerini güçlendirerek barış inşacısı olmakta ve güvenilirliklerini kanıtlamaktadırlar. Aşağıda bu taktiklere örnekler verilmiştir.

tactiques sont indiqués ci-dessous.

Akrabalık Bağları: Geleneksel toplumlarda kadınlar genelde görünmez olan ancak sosyal uyum için vazgeçilmez olan akrabalık bağlarını ellerinde bulundururlar. Örneğin Somali'nin klan temelli toplumunda kadınlar bu bağları daha da derinleştirmek için klanlar veya toplumlar arası evlilikler yaparlar. Çatışma çıktığında ise bazı kadınlar bu bağları sahiplenerek barışı tesis etme amacıyla kullanırlar. Hem medeni hallerini hem de erkeklerin yönettiği klanlar arasında köprü görevi gören klan büyüklerinin kızları sıfatını kullanarak diyalog başlatmakta ve gayri resmi kanallar üzerinden anlaşmazlıkların çözülmesi için çalışmaktadırlar. 1999 yılında Somalili kadın barış inşacıları barış görüşmelerinde kendilerine yer bularak, kadınların görünmez ancak hayati role sahip olduğu klan sistemine karşı çıkmak amacıyla geçici olarak altıncı klanı -kadın klanı- kurmuştur.

Annelik ve Militarizm: Kadınlar çoğu kez anne olmanın getirdiği ahlaki otoriteyi kullanmayı tercih etmiştir. Bu da anneliği kadınların temel rolü olarak gören son derece ataerki ve militarist sistemlerde özellikle etkili olmaktadır. Bu kadınların sisteme hizmet etmeye ve desteklemeye devam ederken kendi aile içi rollerini de bırakmadığı kabulüne dayanır.

Ancak 1980'lerde Arjantin'den 2000'li yıllarda Sri Lanka'ya kadar günümüzdeki çok sayıda krizde kadınlar, kamusal alanlara girerek ve gücü kendi ellerine alarak bu kavramları yıkmıştır. Politika değişikliği, mağdurlar için adalet, ateşkes ve savaşın sona ermesi yönünde talepte bulunabilmeleri için ahlaki ve toplumsal otoritesini ortaya koyabilmek amacıyla kaybedilenlerin, askerlerin ve tutukluların anneleri olarak örgütlenmişlerdir.

Bu yazının hazırlandığı sırada, Yemen’de savaşa cevaben kurulan Alıkonulanların Anneleri Derneği son derece aktif. Diğer örneklere benzer şekilde kendilerini anneler olarak tanımlayarak ve annelikle birlikte gelen ahlaki ve duygusal otoriteyi kullanarak silahlı grupların karşısına çıkmaları ve yaptıkları müzakereler sonucunda 900’ün üzerinde tutuklunun serbest bırakılmasını sağlamışlardır.

Annelik maskesinin arkasında kadınlar aynı zamanda erkeklerin savaş karşıtı hareketlere katılması için güvenli bir kılıf da sunmaktadır. Bu durum 1990’lı yıllarda İsrail’de Dört Anne Hareketinden de anlaşılabilir.⁴² İsrail’in Lübnan’ı işgalini protesto eden asker anneleri bu hareketi başlatarak ülkeden geri çekilmeyi talep etmiştir. Bu çağrılarını kabul eden çok sayıda İsraili erkek de bu harekete katılmıştır. İsrail’in erkek askeri liderleri asker annelerinin meşruluğunu kınayamayacağı, susturamayacağı, tehdit edemeyeceği ve sorgulayamayacağı için annelerin bu kimliği gruba önemli bir taktiksel avantaj sağlamıştır.

Gelenek ve Batıl İnanç: Genellikle kültür ve geleneğin kadınları baskı altına aldığı kabul edilir ve bu nedenle kadınların yasalarla korunmasını sağlamak önemlidir. Fakat kadın barış inşacıları, kadınların işine yarayabilecek batıl inançlar da dahil olmak üzere çeşitli tarihi gelenek ve kültürel uygulamaları tespit edip kullanmakta usta olduklarını ve bunların kadınların korunması, güçlendirilmesi ve barışın tesisi amacıyla stratejik bir biçimde kullanılabileceğini göstermiştir.⁴³

2003 yılında Liberya’da Nobel Ödüllü Leymah Gbowee ve Liberyalı Kadınlar Kitle Barış Hareketi stratejik olarak dini ve kültürel sembollerini kullanmıştır. Protestolarda özellikle barışı ve İncil’de Ester’in baş kaldırışını sembolize eden beyaz renkli kıyafetler giymişlerdir. Barış görüşmeleri duraklama noktasına geldiğinde ve şiddet tekrar tırmanmaya başladığında, milis liderlerinin müzakerede bulunduğu Gana’daki toplantı salonunun giriş ve çıkışlarını kapatarak soyunmaya başlamışlardır. Nobel Ödüllü Gbowee’nin Batı Afrika’da açıkladığı gibi, kadınların herkesin içinde herhangi birine karşı soyunması kötü şans ve talih anlamına gelen güçlü bir lanet olarak görülmektedir.

Liberyalı kadınlar bunun gibi taktikleri ilk kullananlar değiller. 2000 yılında Sierra Leone’de farklı inançlardan kadınlar Devrimci Birleşik Cephenin (RUF) uyguladığı şiddeti ve Lomé Barış Anlaşmasına uymamalarını protesto etmiştir. Milis liderleri bu kadınları aşağıladığında da kadınlar soyunarak erkeklerin utanç duymasını sağlamıştır. Geleneklere göre kadınlar aşağılandığında aileleri, özellikle de kendi toplumlarındaki erkekler ve inanç gruplarının kadınların onurunu savunması gerekmektedir. Bu da RUF’a karşı halk hareketinin başlamasına ve cephenin kabul edilen ateşkes ve geçiş sürecine geri dönmesi için baskı yapmasına yol açmıştır.⁴⁴

Yaklaşık yirmi yıl sonra, 2018-2019 yıllarında Kamerun’da Güneybatı/Kuzeybatı Kadın Çalışma Grubu (SNWOT) savaş karşıtı ağıtlar düzenlemiştir. Bu protestolarda 500 kadın bir araya gelerek savaş şiddetine, gençlerin milis kuvvetlere alınmasına, genç kızların ve kadınların tecavüze uğramasına karşı ağlamıştır. Bu kadar kalabalık bir grup kadının herkesin içinde ağladığı manzara hükümete ve silahlı gruplara baskı yaparak ve utanç duymalarını sağlayarak ateşkes ve barış müzakerelerine ikna etme yöntemidir.

Bu uygulamalar genellikle sömürge öncesi toplumsal yapılara dayanır. Örneğin Kamerun’un kuzeybatısında “Takembeng” olarak bilinen kadın toplumsal hareketleri, kadınları bir araya getirerek gelenek ve sosyal uyumu sürdürmek amacıyla çeşitli uygulamalar ve ritüeller düzenler. Takembeng aynı zamanda ahlaki otoritelerine dayanarak adaletsizlik yapan bireyleri toplumdan dışlamak amacıyla ritüeller düzenler. 2014 yılında World Pulse isimli platforma yazan Kamerunlu bir aktivist, bu grubu “sesini duyuramayanlara zulmedenlerin korktuğu bir isim” olarak tanımlar ve “bu kadın liderlerin ‘Hayır’ dediğine yalnızca ‘Evet’ diyebilir. Bir ortama girdiklerinde tüm erkekler koşarak uzaklaşır” der.

42. Bkz.: Tamar Hermann, “Winning the Mainstream: Arba Imahot, the Four Mothers Movement in Israel” in Civilian Jihad, ed. M.J. Stephan (New York: Palgrave Macmillan, 2009): 253:264, http://doi.org/10.1057/9780230101753_18; ve International Alert, Women, Violent Conflict and Peacebuilding: Global Perspectives (London, UK: International Alert, 2000).

43. Leymah Gbowee, *Mighty Be Our Powers: How Sisterhood, Prayer, and Sex Changed a Nation at War* (New York, NY: Harper Collins Publisher, 2011).

44. Dyan Mazurana, Khristopher Carlson, and Sanam Anderlini, *From Combat to Community: Women and Girls of Sierra Leone*, January 2004, https://www.peacewomen.org/assets/file/Resources/NGO/PartPPGIssueDisp_CombatToCommunity_WomenWagePeace_2004.pdf.

Bu eylemlerin kültürel köklerinin olması kendi toplumlarında kadın barış inşacılarına samimiyet ve meşruluk kazandırır. İnançların da yörelere özgü olduğu düşünüldüğünde bunlar aynı zamanda kadınları yabancı, “Batlı” ajanlar olmakla suçlanmaya karşı da korur.

Kadınların Barış Faaliyetlerinde Dinin Gücünü Kullanmak: Dini öğretiler ve vaizlerin yorumlamaları birçok inanç sisteminde kadın düşmanlığının ve kadınların güçsüz kılınmasının kaynağıdır. Kuzey Amerika’dan Orta Doğu ve Afrika’ya, kadının statüsü ve toplumdaki hakları açısından medeni kanun ile yasaları etkileyen dini öğretiler arasındaki gerilim ortadadır.

Yine de kadın barış inşacıları, saygı, eşitlik, çoğulculuk ve şiddetsizliği savunan öğretilere dikkati çekmek ve vurgulamak amacıyla dini tarıklara karşı çıkarlar. Susan Hayward ve Katharine Marshall’ın yazdığı gibi:

Tüm dinlerin barışı destekleyen ahlaki emirleri vardır. Musevilik, Hristiyanlık ve İslam’da hem siyasi gerçekliği hem de insanın içsel ruhani bütünlüğünü kapsayan zengin bir barış anlayışını ifade eden şalom veya selam kavramlarını öne sürer. Dinlerin barış anlayışı genellikle toplumsal adalet ve uzlaşmayı da kapsamakta, bu da misafirperverlik, diğer inançlara saygı, adalet ve insan hakları, iyileşme, affetme ve bireysel gelişmeyi teşvik ederek bireysel ve toplumsal barış taahhütlerinin şekillenmesini sağlayabilir.⁴⁵

Hayward ve Marshall ayrıca “Budizm, Hinduizm, Konfüçyüsçülük ve tüm diğer inanışlarda kadın alimler ve inançlı kadınlar, itibar ve otoritelerini göstermek ve dini topluluklardaki kadınların deneyim ve güçlerini duyurmak amacıyla gelenekleri kullanmıştır” diye ekler.⁴⁶

Pakistan Paiman Üyeleri Vakfı Eş Kurucusu Mossarat Qadeem tarafından geliştirilen yaklaşımlar bunun tipik bir örneği. Qadeem’in dediği gibi “Pakistan gibi ataerkil bir toplumda din, tıpkı siyaset gibi erkeklerin alanı olarak görülür.” Yani bu Taliban’ın yorumlamalarına karşı çıkmak amacıyla bu alana giren tüm kadınlar Qadeem’e göre “dinin üzerinde hiç kimsenin söylemlerinin samimiyetine itiraz edemeyeceği bir kontrole” sahip olması gerekir. Qadeem’in barış inşası çalışmalarını devam ettirme stratejisi Kuran ayetleri, kavramları ve terimlerini, peygamberin sözlerini (hadis) ve uygulamalarını kullanarak kadın ve gençlerin aşırı ideolojiyi bozmalarını, anlamalarını ve itibarsızlaştırmalarını sağlamaktır. Aşırıların benimsediği ideolojiye karşı koymak ve yıkmak için aynı inanç ve öğretilerin temellerini kullanır. Kendi sözleriyle “Paiman’ın toplumdaki şiddete varan aşırıcılığı önlemek ve karşı gelmek amacıyla kadınların ve gençlerin güçlendirilmesi yönündeki ‘dönüştürücü yöntemi’ Kuran ve Sünnete dayanır.”⁴⁷

Barışı desteklemek amacıyla iyi ve kötü şans, korku gibi batıl inançların gücünü kullanma stratejisi de insanları duygusal olarak etkilemesinden ve kolaylıkla itibarsızlaştırılmamasından dolayı dikkate değer bir yöntem.

45.Susan Hayward and Katharine Marshall (eds), Women, Religion and Peacebuilding (Washington DC: US Institute of Peace, 2015): 10.

46. A.g.e.

47. Yazarla yapılan yazışmalardan.

Bu gözlemler çok sayıda örnekte kadın barış inşacılarının faaliyetlerine yansır. Kadın barış inşacıları çoğunlukla kendi güçlü inançlarından yola çıkarak barış çalışmalarına başlar. Örneğin Kuzey İrlanda’da barış alanında çalışan bilim insanı ve uygulayıcı Mari Fitzduff, “Şiddeti sonlandırmak ve Katolik ve Protestan okullarının birleştirilmesi gibi pratik çözümler geliştirmek için harekete geçilmesi gerektiğinde ısrar ederek öne ilk atılanlar dindar kadınlardı” demiştir.⁴⁸

Benzer şekilde cihadı dini yükümlülük olarak gördüğü için mezhepçi milislere katılan genç erkeklerin ayrılması için çalışan Irak Firdevs Derneği kurucusu Fatima Al Bahadly de kendi inanç ve değerlerinden güç alır. Genç erkeklerle iletişim kurarken onların kendi inanç ve görev anlayışını eleştirmez. Onun yerine şiddet kullanmayı reddeden başka bir cihat yorumu getirir ve cihadın dünyada Allah’ın hizmetinde olma mücadelesi olduğunu öne sürer.

Pakistan’da okul müdürü ve barış inşacısı Bushra Hyder de benzer taktikleri kullanmaktadır. 2017 yılında genç erkek öğrencilerinin Rohingya Müslüman azınlığına uygulanan şiddetin intikamını almak için Myanmar’a giderek cihada katılmayı planladığını fark ettiğinde, öğrencilerine kendi toplumundaki fakirlere ve mazlumlara yardım edip etmediklerini sorarak öğrencilerinin dindarlığını sorgulamıştır. Al Bahadly gibi Hyder’in yaklaşımı da öğrencilere dini öğretilerin amacını tam anlamadıklarını göstererek alternatif ve barışçıl bir yol sunmak olmuştur.

Boko Haram’ın aktif olduğu Kuzey Nijerya’da İslam alimi ve Allamin Barış ve Kalkınma Vakfı’nın kurucusu Hamsatu Allamin, ilk olarak İslam alimleriyle tartışmalar yürüterek İslam’ın barışçıl birlikte yaşama, şiddetsizlik ve kadın ve kızların hakları hakkındaki öğretilerini barış inşası ilkeleri ve evrensel insan haklarıyla kıyaslamak gibi bir strateji izlemiştir. Bu tartışmalar alimleri kendi inançları üzerinden bu haklara açmanın, böylece bu hakların yabancı veya “haram” olarak görülmemesini sağlamanın bir yolu olarak kullanılmıştır. Altı çizilen noktalardan biri, eğitimin kadın ve erkek tüm Müslümanların görevi olduğu ve Boko Haram’ın iddia ettiği gibi yasak olmadığıdır. Allamin öğretilerini yerel halkla paylaşmaları ve gelen soruları yanıtlayabilmeleri için alimleri her hafta radyo programlarına telefonla katılmaya davet etmiştir. 15 hafta içinde bölgedeki okul kaydı sayısı yüzde 40 oranında artmıştır.⁴⁹

Ataerkil Liderleri Barış ve Eşitliğe Yönelmek: Kadın barış inşacıları aynı zamanda toplum liderlerinin ve ataerkil liderlerin zihniyetini değiştirme stratejisi de izlemişlerdir. Afganistan’ın Herat şehrinde Afgan Kadın Eşitlik Örgütü (AWOE) kurucusu Hassina Neekzad, kadınlara ve çocuklara, genel olarak da aşırı cılığa odaklanarak köylerde ve ilçelerde çatışma ve şiddetin önlenmesi ve dindirilmesi amacıyla erkeklerden oluşan bir ağ kurmuştur. Bu gruplarda kendi toplumlarını etkileme gücüne sahip vaizler, yerel liderler, okul öğretmenleri ve genç erkekler yer almıştır.

Neekzad’ın yaklaşımı erkeklerin kişisel şiddet deneyimlerine ulaşarak empati göstermek ve onları şiddet riskiyle karşı karşıya kaldıklarında kadın ve çocukların ne hissedeceğini düşünmeye teşvik etmektir. Liderlik ve çatışma çözümü becerileri öğretmekte, gerektiğinde ise İslami kanunlar ve insan hakları normlarını kullanarak neden ve nasıl şiddetten uzak durulması gerektiğini pekiştirmektedir. Bu yaklaşım aynı zamanda ataerki ve maskülenlik kavramlarından da faydalanmaktadır.

48. Hayward and Marshall, Women, Religion and Peacebuilding, 306 and 321-324.

49. ICAN’e verilen 2015-2016 proje raporunda gösterilmiştir.

Kendi çok ölkeli araştırmamda maskülenlik ve erkeklik özelliklerini tanımlarken, erkeklerin kendi maskülenlik tanımlarından birinin de “koruyucu” rolü olduğu görülmektedir. Ancak bu algı erkeklerin savaşı veya ailenin ve kabile onurunun koruyucusu rolüne bürünmelerine yol açarak grubu tehdit eden kişilere karşı şiddeti meşrulaştırmaktadır.⁵⁰ Nekzaad’ın yaklaşımı erkeklere koruyucu olabilmeleri için halklarına, özellikle de kadın ve çocuklara imkanlar sağlayarak onları şiddetten ve korkudan korumak gibi alternatif yollar sunmaktır. Faaliyet gösterdiği toplumlarda şiddet seviyesi düşmüş ve kadınların kamusal hayata ve yerel siyasete katılımı artmıştır. 2019 yılında AWOE’nin düzenlediği atölyelere katıldıktan sonra sadece iki aylık bir sürede erkekler kendi toplumlarında 72 çatışmaya müdahale ederek çözüme ulaştırmıştır.⁵¹

Sürdürülebilir Barış Sağlamak İçin Farklı Yöntemler Kullanmak

Yukarıda da belirtildiği gibi, barış inşacıları barış ve adalet arayışlarında mevcut toplumsal, siyasi ve yasal kaynaklardan faydalanabilmek üzere stratejik kararlar alırlar. Bir yandan da, farklı zamanlarda yaşanan farklı örneklerden elde ettikleri kaynaklara da taktiksel olarak yaklaşırlar. Aynı şekilde kelimelerin anlamlarıyla ilgili siyasi hassasiyetin bilincindedirler. Örneğin Sri Lanka’daki çatışmalar boyunca Devlet bazen “barış” kelimesini tehdit olarak algılamıştır. “Toplumsal cinsiyet” veya “şiddete varan aşırıcılık” gibi diğer terimler de çoğu durumda yanlış yorumlanmıştır. Bu ikilemler genellikle kadın barış inşacılarının faaliyetlerini “şiddete varan aşırıcılığın önlenmesi/ karşı çıkılması” ya da “P/CVE” gibi siyasi olarak daha kışkırtıcı terimlerden ziyade “toplumsal uyum inşası” gibi terimlerle açıkladığı uluslararası örneklerde de görülebilir.

Aynı hassasiyetler barış inşacılarının kendilerini tanımlamalarında da ortaya çıkmaktadır. Objektif olarak bakıldığında kadın barış inşacılarının çoğu doğası gereği feminist görüşe, değerlere ve yaklaşımlara sahiptir. Fakat çoğu örnekte kendini “feminist” olarak tanımlamak kadınları ciddi risk altında bırakabileceği ve çalışmalarına engel olabileceği için bu etiketten kaçınmaktadır.

Görsel semboller de zorluklarla karşılaşabilmektedir. Örneğin Müslümanların çoğunlukta olduğu çoğu yerde kadın barış inşacıları barış çalışmalarını yürütmek için tesettür ve diğer kıyafet kurallarına uyarlar. Bir barış inşacısının da dediği gibi “benden bekledikleri gibi giyinirsem milisleri rehabilite etme çalışmalarına devam edebilirim.”

Gerçekte kadın barış inşacıları bu konuları, amaçlarının tamamını kapsayan ve çalışmalarına devam edebilmelerine olanak sağlayabilecek kadar geniş kapsamlı terim ve kelimeleri kullanarak, yerel makam ve silahlı grupları provoke etmeden, atıklıkla ve dirayetle ele alır. Şiddeti sonlandırmak, adalet ve hakları savunmak, kapsayıcı barış inşa etmek gibi nihai hedeflerine pragmatik ve stratejik şekilde odaklanarak, ideolojilerini açık eden deyimlerden ve eylemlerden kaçınmayı tercih ederler.

Barış inşacıları barış ve adalet arayışlarında mevcut toplumsal, siyasi ve yasal kaynaklardan faydalanabilmek üzere stratejik kararlar alırlar.

50. Yazar BM Kalkınma Programı (UNDP) için 2008 ve 2010 yılları arasında 10 ülkeyi kapsayan, erkeklerin şiddetle ilgili deneyimleri ve ne şekilde dahil oldukları hakkında bir çalışma tasarlamış ve yürütmüştür. Bu araştırmaya göre, coğrafi ve kültürel farklılıklara rağmen, erkekler maskülenliği erkekliğin aile geçindirme, koruyuculuk, soyu devam ettirme ve toplumda saygı görme rolleri üzerinden tanımlamıştır.

51. International Civil Society Action Network, Annual Report (2019), 55, <http://icanpeacework.org/2020/07/23/icans-annual-report-2019>.

SONUÇ

Çatışmalar ve kimlik temelli aşırıcılık toplumsal dokuyu parçalarken, insanların çoğu kendi rahat oldukları alanlara ve kendi topluluklarına çekilme eğiliminde olur. Fakat bu durum çoğulcu toplumların reform ve güçlenme kabiliyetini zayıflatır. Barış inşacıları farklı ve kapsayıcı bir gelecek hayal etmekle kalmayıp aynı zamanda görmek istedikleri değişimi kendilerinde başlatacak cesarete sahip sayılı insanlardandır. Tıpkı diğer köprüler gibi, çatışan tarafların birbirleriyle temas kuracakları yolu sağladıktan sonra kıymetleri bilinmez ve üzerlerine basıp geçilir. Düşman güçler de bu teması bozmak istediğinde ilk olarak köprüleri hedef alır.

Giderek kapalı hale gelen sivil alan, yükselen otoriterlik, aşırıcılığın anaakımlaştırılması ve bununla birlikte güvenin yıkılması, barış inşacılarının varlığının ve çalışmalarının tanınması ve takdir edilmesini acil ve gerekli kılıyor. Barış inşacılarının yaklaşımları ve vizyonu hem ilham vericidir hem de çoğulcu toplum ve devletlerde yaşayıp barışın ne olduğunu unutmuş veya hiç tadamamış olanların kuşkucu ve duyarsız tutumuna karşı önemli bir panzehir görevi görür. Fakat barış inşası zor bir iştir. Bir zihniyet, bir duygusal yolculuk, günler, haftalar, yıllar süren çaba ve vazgeçmeme mücadelesidir. Sadece bir avuç insan ve özelleşmiş ağırlarla sürdürülemez. Daha büyük bir hareket ve küresel ölçekte halk katılımı şarttır.

Yirmi yıl önce barışı inşa eden kadınlar, BM Güvenlik Konseyinin kendilerini ve katkılarını tanıması için başarılı bir şekilde savunuculuk faaliyeti yürüterek çalışmalarının görünürlüğünü sağlamıştır. Şimdi ise çatışma ortamlarında çatışmalar üzerine çalışan kritik aktörler olarak kadın barış inşacılarını tanımlayan tüm değer, özellik, strateji ve taktikleri tanımanın ve saygı göstermenin zamanıdır.

Kadın barış inşacıları resmi ve gayri resmi alanlarda şiddetin sonlandırılması için silahlı gruplar ve hükümetlerle müzakere yapıyor veya arabuluculuk çalışmaları yürütüyorlar. Sivil halkların, özellikle de en çok ötekileştirilenlerin haklarına ve korunmasına odaklanıyorlar. Bu da halkın, hatta kendi aile ve toplumlarının da tutumunun çok katı olduğu böyle zamanlarda tehditlere ve dışlanmaya açık hale geldikleri için tehlikelidir. Bu kadınlar 1325 gündeminin ruhu ve günümüz barışın tesisi çalışmalarının eksik olan parçasıdır. Barış süreçlerinin tüm aşamalarında ve ülkelerini etkileyen çatışmaların önlenmesi, hafifletilmesi ve çözülmesi için yapılan tüm çalışmalarda bağımsız aktörler ve delegasyonlar olarak hak ettikleri konuma gelmelerini sağlamanın tam zamanı.

Aşağıda bu değişimi sağlamak için mevcut çok sayıda örneğe dayanılarak hazırlanmış on pratik öneri yer almaktadır.

Kadın Barış İnşacılarının Birinci Kulvar Barış Süreçlerine Katılımının Sağlanmasına İlişkin Operasyonel Kılavuz

2000 yılında kadın barış inşacıları, barış ve güvenlik süreçlerinde tanınma ve katılım talebiyle harekete geçmiş, bunun sonucunda da kadın, barış ve güvenlik (WPS) hakkında 1325 sayılı Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi Kararı (2000) yürürlüğe konmuştur. Karar, “yerel kadın barış inisiyatiflerinin desteklenmesini” ve kadınların barış ve güvenlik alanında karar alma süreçlerine katılımını öngörmektedir. Aradan geçen yirmi yılda bir miktar gelişme kaydedilmiştir. 80’den fazla ülke kadınların sürece katılımını taahhüt eden ulusal eylem planı düzenlemiş, tüm dünyada bölgesel kadın arabulucu ağları ortaya çıkmış, barış görüşmelerinde az sayıda da olsa kadın resmi delegasyon pozisyonlarına gelmiş, Birleşmiş Milletler (BM) Arabuluculuk Destek Ekiplerine toplumsal cinsiyet danışmanları atamış, elçilerin birinci kulvar barış süreçlerine eşlik edecek Sivil Toplum Destek Odaları ve Kadın Danışma Kurulları kurmuştur. Bu modeller katılım için biraz alan yaratmış olsa da doğaları gereği sınırlı olup, kadın barış inşacılarının barış süreçlerine doğrudan ve eşit katılımını veya temsiliyetini garanti altına almamaktadır.

Araştırmalar kadınların sürecin dışında bırakılmasının, barış anlaşmalarının sonuçları ve sürdürülebilirliği üzerinde doğrudan olumsuz etkisi olduğunu göstermektedir.

WPS gündeminin 20. yıldönümünde barış süreçlerinin sonuçlarını iyileştirmek amacıyla, hükümetler, çok taraflı kuruluşlar, arabuluculuk ve barış inşası alanında faaliyet gösteren taraflar standart uygulamalarını değiştirmelidir. Aşağıda arabuluculuk ekipleri ve barış süreçlerini destekleyen hükümetlerin, sürdürülebilir barış ihtimalini artırabilmek adına barış süreçlerinin tüm aşamalarında, sürecin kapsayıcı ve toplumsal cinsiyete duyarlı olmasını sağlamak için atabileceği on adım yer almaktadır.

1. Bağımsız kadın barış inşacısı delegasyonlarının barış görüşmelerinde yer almasını destekleyin.

Örnek: BM, Arta, Cibuti’de düzenlenen Somali Ulusal Barış Konferansında (2000) her biri erkekler tarafından temsil edilen beş klan arasında yapılan barış görüşmelerine Somalili kadın barış inşacılarını gözlemci olmaya davet etti. Kadınlar klan temelli tasarlanan konferansa atıfta bulunarak “Altıncı Klan” adı altında toplandı. Bağımsız delegasyon ve sözleşme imzacıları olarak masadaki yerlerini sağlama alabilmek için erkeklerle müzakerelerde bulundu.

Örnek: 1996 yılında Kuzey İrlanda barış görüşmeleri başlarken, arabulucu Senatör George Mitchell en popüler on partiyi içerecek bir süreç çağrısında bulundu. Katolik ve Protestan kadın hakları ve barış aktivistleri Kuzey İrlanda Kadın Koalisyonu adında yeni bir parti kurmak üzere bir araya geldiler ve seçimlerde 9. olarak masada yer kazandılar. Gündeme polis, hapisane ve eğitim reformu gibi konuları getirerek, görüşmeler durakladığında büyük partiler arasında dahili arabulucular olarak büyük bir rol oynadılar. Ayrıca görüşmelerin devam etmesi için yapılan referandumda halk oyunun toplanmasında önemli rol oynadılar.

2. Kadınların ve diğer ötekileştirilen kesimlerin adil biçimde temsil edilebileceği kapsayıcı süreçler tasarlayın.

Örnek: 2012-2014 Yemen Ulusal Diyalog Konferansının (NDC) düzenlenmesine destek olurken BM, kapsayıcılık çağrısına kulak vererek siyasetler ve kabile liderlerinin yanında gençlik ve kadın sivil toplum hareketlerinin de yer alacağı bir süreç oluşturulmasına yardımcı oldu. NDC’de %28 kadın katılımı sağlandı. Tamamı kadınlardan oluşan bir delegasyon kuruldu ve diğer partilerde en az %30’luk bir kadın katılım kotası belirlendi. Kadınlar dokuz çalışma grubunun üçüne başkanlık etti ve Uzlaşma Komisyonunun %25’ini oluşturdu.

3. Sürecin başlarında toplantı yaparak:

- Kadın barış inşacıları ile elçi/arabulucu arasında ve
- Kadın barış inşacıları ile müzakereci taraflar arasında ilişkilerin kurulabilmesi için sürecin başından itibaren sistematik etkileşim sağlamayı teşvik edin.

Örnek: Norveç arabulucu ekiplerinin, resmi süreç başlamadan önce kadınlar da dahil olmak üzere çeşitli paydaşlarla bir araya gelmesi yaygın bir uygulamadır. Süreç boyunca, özellikle resmi taraf olması muhtemel aktörlerle katılım ve haklar gibi konular üzerinde görüşülür. Toplumsal cinsiyet temelli çatışma ve aktör analizi yapılarak ilgili kadın barış örgütleri ve WPS aktörlerine yönelik destek verilir.

4. Kadınları resmi gözlemciler olarak davet edin ve kadınların gündemdeki konuları müzakere etmek üzere toplanmasını sağlayın, silahlı aktörlerle paylaşılacak çözümler üretmek üzere bu çözümleri uygulamaları yönünde teşvik edin.

Örnek: 1999 yılında Burundi’de Devlet Başkanı Nelson Mandela (arabulucu), UNIFEM ve Mwalimu Nyerere Vakfı tüm partilerin temsil edildiği kadın barış konferansını destekleyerek, barış müzakerelerine dahil olan 19 Burundili gruptan 50 kadın temsilciyi bir araya getirdi. Kadınlar Anayasada kadınlarla ilgili madde bulunması, kadınların güvenliğinin sağlanması yönünde tedbirler, kadınların arsa, miras ve eğitim hakları, toplumsal cinsiyet temelli savaş suçları ve ev içi şiddet konusunda cezasızlığa son verilmesi gibi toplumsal cinsiyet temelli taleplerini tartışarak karara vardılar. Daha sonra Mandela, müzakere edilen bu önerileri 19 müzakereci tarafa sundu, taraflar da bu taleplerin tamamını kabul ettiler.

5. Kadın barış inşacılarını düzenli olarak ateşkesler, iktidar/sorumluluk paylaşımı ve güvenlik reformu gibi müzakere gündeminde yer alan konularla ilgili ve sürecin sonunda ne elde etmek istediklerine dair delegasyonlarla konuşmaya davet edin.

Örnek: 2002’de Sun City görüşmeleri öncesinde UNIFEM, Kongolu kadınlara barış müzakerelerinde deneyimi olan Güney Afrikalı, Guatemalalı ve Ugandalı kadınlarla bir araya gelmelerinde yardımcı oldu. Kadınlar daha sonra çeşitli komisyonların (savunma ve güvenlik komisyonu, siyasi ve adli komisyon, mali ve ekonomik komisyon, insani, sosyal ve kültürel komisyon, barış ve uzlaşma komisyonu) gündemlerine önemli ölçüde katkıda bulunabildiler ve müzakerelerin son turunda Kolaylaştırıcılık makamına teknik destek sağladılar.

6. Tüm delegelere, kadınların ve erkeklerin çatışmalardan nasıl etkilendiğini veya çatışmalara nasıl karşılık verdiğini, barış inşacılarının masaya getirebileceği uzmanlıkların neler olduğunu anlayabilmeleri adına gündemdeki tüm tematik konularla ilgili cinsiyet temelli dokümanlar, araçlar ve eğitim sağlayın.

Örnek: Kolombiya barış süreci sırasında BM Arabuluculuk Destek Ekibi, Norveçli elçiye verilmek üzere Silah Bırakma, Tasfiye ve Topluma Yeniden Kazandırma (DDR); toprak meseleleri ve mağdur hakları da dahil olmak üzere tüm gündem konularıyla ilgili toplumsal cinsiyet temelli notlar hazırladı.

7. Kadın barış inşacılarına sürecin ilk zamanlarında, tüm süreç boyunca ve anlaşmaların uygulanması sırasında fon sağlayın.

Bu fonlar istişarelerde bulunmalarını, taslak beyan ve belge hazırlamalarını, sürecin başından itibaren ve anlaşmaların uygulama ve izleme aşamalarına önemli ölçüde katılabilmelerini sağlar. 4. ve 5. adımdaki örneklerde de görüldüğü gibi, gündemi ve süreci şekillendirmek için ve savaşan taraflarla yapılan görüşmelerde kadın barış inşacılarının elde ettiği sonuçlara başvurun.

8. Devam eden hibelerle ilgili esneklik sağlayarak veya kadın barış inşacılarına yeni bir “acil müdahale” fonu sağlayarak gerektiğinde hemen seyahat edebilmelerine ve barış süreçlerine katılabilmelerine olanak tanıyın.

Örnek: 2019 yılında ICAN Innovative Peace Fund (IPF – Yenilikçi Barış Fonu) ve Better Peace Initiative (BPI – Barış Geliştirme İnisiyatifi), Kamerunlu kadınların Ulusal Diyalog sürecine katılabilmeleri için 16 gün içinde mali destek (seyahat, konaklama ve harcırah) ve stratejik danışmanlık (bildiri ve beyanlar) sağladı.

9. Barış görüşmeleri/ön görüşmelere katılabilmek için kısa sürede seyahat edebilmelerini sağlamak amacıyla vize çıkartılması ve hızlandırılması konusunda destek olun, diğer seyahat desteklerini sağlayın (ulaşım, konaklama ve harcırah dahil) ve güvenlik ve giriş izni almalarına yardımcı olun.

Örnek: 2002 yılında Kanada'nın Sudan'daki Barış Özel Elçisi Senatör Mobina Jaffer, arabulucu Salim Salim'in (Tanzanya eski devlet başkanı) de desteğiyle 17 Darfurlu kadının barış görüşmelerine getirilmesi konusunda ısrarcı olabildi. Jaffer Arap Ligi ve Afrika Birliği ile yakınlık kurarak erkek müzakerecilerin kadınları dahil etmeyi reddetmesine rağmen sürecin dinamiklerini değiştirmeyi başardı.

Örnek: 2019 yılında Avrupa Birliği, AB Kadının Statüsü Komisyonu (CSW) delegasyonuna Yemenli ve Suriyeli kadın barış inşacılarını dahil etti, başka şekilde verilmesi söz konusu olmayan Amerika Birleşik Devletleri vizesini alabilmelerini sağladı. Barış inşacıları BM, üye devletler, ABD hükümeti yetkilileri ve global STK topluluğuna seslenebilme ve iletişim kurabilme şansı yakaladı.

10. Fon veya siyasi destek taahhüdünde bulunmadan önce kadın barış inşacılarının sürece katılımı konusunda ısrarcı olun ve kadın barış inşacılarına danışarak anlaşmaların ne kadar varlıklarını sürdürebileceklerini ve zayıf yönlerini belirleyin. Delegasyonlar kapsayıcı değilse veya anlaşmalar şiddet, yolsuzluk, ayrımcılık ve dışlanmaya yol açıyor, meşrulaştırıyor veya destekliyorsa destek sözü vermeyin.

Örnek: 2020 Mayıs ayında Avrupa Birliği Konseyi, AB'nin Afganistan Barış Sürecinde "ilerideki siyasi ve mali desteğini cumhuriyetçi, demokratik ve değer temelli ilkelerin korunması ve geliştirilmesi şartına bağlamaya"⁵² karar vermiştir. Avrupa Birliği, siyasi uzlaşma müzakeresine destek verdiğini açıklayarak sürdürülebilir bir barış sağlamak amacıyla Afgan kurumlarının idaresinin etkin bir şekilde geliştirilmesi ve güçlendirilmesi yönünde taahhütte bulunmuştur. AB ayrıca uzlaşma sürecinin tüm Afgan vatandaşlarının, özellikle de kadınlar, çocuklar ve azınlıkların demokratik ve temel özgürlüklerini sağlamasını teşvik etmiştir. Bu gruplar, "geçtiğimiz 19 yılda elde edilen ekonomik, sosyal, siyasi ve kalkınma başarılarına"⁵³ katkıda bulunabilmek için korunmalı ve güçlendirilmelidir. Ek olarak, Avrupa Birliği 1325 sayılı Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi Kararı doğrultusunda hareket edeceğini tekrar teyit etmiş, "kadınların resmi ve gayri resmi barış müzakereleri de dahil olmak üzere tüm barış girişimlerine anlamlı katılımının önemini"⁵⁴ vurgulamıştır.

Kadın barış inşacıları koalisyonlarını, barış masasına taşımak istedikleri hususları savaştan taraflar aracılığıyla iletmeye zorlamak zararlı olabilir. Öncelikle kadınların gündeme getirdiği sorunları politikleştirir, kaçırılanların hayatlarını ve sağlığını siyasi pazarlık aracı haline getirir. İkincisi, savaştan etkilenen toplumlarda faaliyet gösteren vatandaşlar olarak kadın barış inşacılarının belli bir kesimin tarafında oldukları düşünülürse güvenilirlik ve bağımsızlıkları zarar görebilir. Bizler çatışmanın içinde ve çatışmayla ilgili halkın faydasına faaliyet gösteren barış aktörleriyiz, siyasi elitin değil.

Rasha Jarhum, Peace Track Initiative, Yemen

52. Council of the European Union, Council Conclusions on Afghanistan (8223/20 COR 1), Brussels, 29 May 2020: COASI 47

53. A.g.e.

54. A.g.e.

“Adımız ICAN (‘yapabilirim’), çünkü bu kurum tam olarak ne yapabileceğimle ilgili. Risk değil güven istiyor, güvene dayalı ilişkiler kurarak ve her şeyi olumlu ve proaktif bir çerçeveye oturtarak faaliyet gösteriyoruz.”

*- Emekli Büyükelçi Gina Abercrombie-Winstanley
Amerika Birleşik Devletleri*